

HUNGARY

x

c

A

PARLAMENTEKRŐL

KÉT NÉPSZERŰ ELŐADÁS

BERZEVICZY, ALBERT-től.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1900.

FORTY
B

www.libtool.com.cn

APR 17 1933

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

www.libtool.com.cn

A két népszerű előadást, melyet e füzet tartalmaz, a «Szabad Lyceum» szives felszólítására, egyesület 1898—99-iki téli előadás-sorozatán tartottam meg folyó évi márczius hó 13-án 20-ikán a budapesti tanítók casinójában. E körülmény, a hely a hol, s a közönség, a mely ott tartottam előadásaimat szolgáljanak magyarázatául a tárgy kezelésénél alkalmazott formák és módnak.

Egyfelől igyekeznem kellett tárgyamot népszerű alakban adni elő, mert közönségem nagy részénél — különösen a nőknél — nem lehetett előiskorü politikai előismereteket föltételeznem; másfelől ugyanez okból, de ezenkívül azért is, mert az egész anyagot két előadás keretébe kellett beillesztenem, kénytelen voltam a tárgynak részleteire szorítkozni, a melyek bizonyos tekintetben nálunk is aktuális kérdéseket képeznek, vagy legalább foglalkoztatják a közvéleményt egészen mellőzni az olyanokat, a melyek a mi

közönségünket kevésbé érdeklik, bár a tudomány világában vagy más nemzetek állami életét fontos vitakérdéseknek tekintetnek s a tárgy léréhez — annak teljessége szempontjából — hozzartartoznának.

www.libtool.com.cn

Ily alakban is azt hiszem, előadásaim némiképp tájékoztathatják közönségünket azokra a kérdésekre nézve, a melyeknek egyik-másik oldala vagy részletét a napisajtóban gyakran látja megvilágítva, de a melyek összefüggésökben s a vonatkozó külföldi intézmények és gyakorlat tükrében ritkán szoktak előtte megjelenni. Ezért gondolom, hogy, habár fejtegetéseim talán tartalmazzanak részleteket is, a melyekről még a politikai hivatásszerűleg nem foglalkozó közönség is tud mással bir, kiegészítő információt nyújthat sokaknak, a miért szívesen egyeztem belé abba, hogy a «Budapesti Szemlé»-ben való megjelenésök alkalmából azok egyuttal az «Országos könyvtár» füzetes kiadásában is napvilágot lássanak.

Budapest, 1899. június hóban.

Berzeviczy Albin

I.

www.libtool.com.cn

Ez a szó «parlament» — mely különben a középkori Róma közéletében is előfordult — a mai legközelebbi értelmében Angolország XIII. századbeli közjogi terminológiájának szüleménye. III. Henrik angol király a Runnemeden tartott országgyűlésre, mely atyjától, János királytól, a «Magna Charta»-t, vagyis Anglia alkotmánylevelét kikartá, 1248-ban így hivatkozik: «Parliamentum Runnemedes, quod fuit inter Dominum Johannem Regem, patrem nostrum et Barones suos Angliæ» Runnemedei parlament, melyet atyánk urunk János király tartott angol báróival). A «parliamentum» elnevezés kétségkívül az összes román nyelvekben, s tehát a normann nyelvben is használatos «parlare», «parler» igétől ered, minélgyakoribb a parlament fogalma elválaszthatatlannak válik a beszélés fogalmától. A latinositott parliamentumból lett az angolban «parliament», francziában «parlement», az olaszban «parlamento», a németben, magyarban «parlament», mind oly közjogi, politikai intézmény elnevezései, mely mai alakjában maga is, éppen úgy mint ma, Angolországban fejlődött ki először; és a parlament szóból képződik azután több oly fogalom meghatározás, a mely — mint a «parla-

mentáris», «imparlamentáris», «parlamentarismus», «interparlamentáris» stb. — mind a parlamenti intézményből származtatja le a ma jelentőségét.

Tehát — mint mondtam — a parlament fogalmának kifejlődését is Angolországban keresnünk.

A régi angolszászoknak volt egy «Witenagemot», vagyis bölcsek gyülekezetének nevezett nemzetgyűlésök, a melyet a normannok hódítása után a normann királyok «Curia regis» czímű királyi tanácsa vált föl, mely azonban kizárólag király hűbéreseiből állván, eleinte kevés hatalommal bíró tanácsadó közege volt a királynak egyúttal a legmagasabb bírói forum, egy ország bíróság, a melyben a királynak magának kellett lennie, a mint később is mindig föltételezték jelenlétét. A «magna Charta» biztosította ennek a később már parlamentnek nevezett gyülekezésnek azt a jogot, hogy beleegyezése nélkül a király a szokásszerű alattvalói szolgáltatásokon kívül adókat, a hűbéri szolgálmányoknak pénzbeli megváltását az országlakókra ki nem vetheti. Angol bárói gyakran éltek is e jogukkal és megtagadták hozzájárulásukat az ily kivetésekhez; ezen alapon a parlamentáris képviseleti rendszer egyik sarkalatos elve: az adómegszavazás vagy megtagadás joga.

I. Eduard óta vált szokássá a kisebb hűbérséket a parlamentbe személyesen meg nem hívni.

nem grófságonként bizonyos számú küldöttekkel képviseltetni őket; később ezekhez járultak a városok és mezővárosok küldöttei; III. Eduard alatt a tanácsban személyes joguknál, állásuknál fogva helyet foglalók különváltak azoktól, a kik int választottak, mint bizonyos osztályok és közönségek képviselői jutottak a gyülekezésbe, s azazok a lordok házáat, emezek a commonerek házáat képezték, vagyis megalakult a két kamara-rendszer. Az alsóház különválasztása, mely eleinte nem bírt a lealacsonyítás jellegével, a reformatio főleg a XVII. századbeli forradalmak következtében ennek a háznak rendkívül fontos, mondhatni az alkotmányos életben döntő és vezető szerepre való emelkedését eredményezte, a mely Anglia második nagy alkotmány levelében, a III. Vilmos által 1689-ben kiadott «Bill of rights»-ben teljes kifejezést.

Már I. Eduard alatt kimondatott, hogy Angliában törvénynek csak az tekinthető, a mit a királyi parlament hozzájárulásával elhatároz; az így szentesített törvényhozási hatalmon és a Magna Chartán alapuló adómegszavazási jogon kívül azonban az angol parlament a maga sajátos fejlődésmenetében mind máig megőrizte a bírói hatalom gyakorlásának is sokkal nagyobb mértékét, mint az más államok parlamentjeinél található.

Az Angolországban ekképen kifejlődött parlamentaris intézmény legtokéletesebb típusává lett

a népképviseleti kormányrendszernek, a miért nemcsak hogy ennek legtöbb fogalommeghatározását az angoloktól szoktuk kölcsönözni, hanem annak gyakorlatában is minduntalan az angol példára, az angol fölfogásra, az angol praecedensre való hivatkozásokkal találkozunk.

A képviseleti kormányrendszer alatt valamely állam törvényhozási és kormányzati hatalmának olyan berendezését értjük, mely szerint az állam akaratának legfőbb kifejezőjéül egy a nemzet összességét képviselő testület van rendelve, melynek főadata a törvények megalkotása (az államfővel egyetértésben, a nemzet által viselendő mindennemű terhek meghatározása és a kormányzat folytonos ellenőrzése, esetleg a kormányzat gyakorlóinak felelősségre vonása. Ez a legutóbbi jog monarchiai államokban, a melyekben az állam feje, az uralkodó, személyére nézve szent és sérthetetlen, tehát felelőtlen is, úgy van biztosítva, hogy az uralkodónak a végrehajtó hatalom körében tett mindennemű rendelkezése, intézkedése csak egyik tanácsosának, az úgynevezett miniszterek egyikének hozzájárulása, «ellenjegyzése» által lesz érvényessé, végrehajthatóvá; ezek a miniszterek pedig minden hivatali eljárásukért az országgyűlésnek felelősek. A ministeri ellenjegyzés egyébiránt köztársasági államokban is megköveteltetik, bár ott a legsúlyosabb esetekben az állam személyesen is felelősségre vonható.

A képviseleti rendszer Európa legtöbb államában

a rendiségből fejlődött ki. Rendeknek tudva-
 őleg a nemzet különböző kiváltságos osztályait
 rezték, a melyek mint ilyenek bírtak az állami
 tben bizonyos testületi jogokkal. A régibb
 zággyűlések tagjai részint valamely rendhez
 ó puszta hozzátartozásuk alapján voltak tagjai
 törvényhozó testületnek — ezek voltak az
 zág főrendjei — részint az által a rend által,
 melyhez hozzátartoztak, választattak meg tulaj-
 képen a rend, s nem az egész nemzet képví-
 őül. Így nálunk is 1848 előtt az ország világi
 egyházi főméltóság-viselőiből és a született
 endekből, vagyis mágnásokból alakult főrendi-
 ; mellett az alsótábla vagy alsóház azokból a
 ivetek»-ből állott, a kiket a megyei gyűléseken
 emesi rend, a városokban és szabad kerületek-
 pedig ezek közönségei választottak meg;
 khez csatlakoztak a királyi tábla tagjai, a
 stalanok küldöttei és a távollevő főrendek
 viselői; ezek mind együttevén képezték a
 kintetes karok és rendek»-et: incliti Status et
 lines. Hogy a rendi országgyűlés követői nem
 yira a nemzet képviselőinek, mint inkább
 kis küldöik megbizottainak voltak tekintendők,
 bizonyítja az is, hogy az őket megválasztó
 ületek utasításokat adtak nekik a törvényhozás
 ében fölmerülő kérdésekkel szemben követendő
 gatartásukra nézve, s az utasításának meg
 a felelő követet visszahívni is jogosítva voltak.
 A rendi országgyűlés nálunk az 1848-iki törvé-

nyek következtében alakult át népképviseleti. Ez idő óta az alsóházat nem többé rendelő képviselő követek, hanem a nemzet összességét repræsentáló képviselők alkotják, a kik egyenként teljesen egyenjogúak s ezért minden kérdésben szavazataiknak száma, vagyis többsége dönt. kerületenként választatnak ugyan, de az állampolgárai lehetőleg egyenlő szabályokon alapuló jogosultsággal s minden tekintet nélkül valamely osztályhoz való hozzátartozásukra gyakorolják a képviselőválasztási jogot; az egyszer megválasztott képviselőt pedig, mint a nemzeti képviselőlet tagját, csak erkölcsi felelősség terheli választóiival szemben, törvényhozói eljárásában utasításal meg nem köthető, se képviselői mandátumát őt választó-kerülete meg nem foszthatja.

A képviselőleti kormányrendszer fogalma teljesen azonos a parlamentáris kormányrendszer fogalmával, de kétségtelen, hogy annak legtisztább logikai következményeit a parlamentarismus látjuk. Parlamentáris rendszernek a szó legszűkebb értelmében az oly képviselőleti kormányrendszert nevezük, a mely — mint annak mintaképe Anglia nyújtja — a törvényhozó testület állandóan szerveződött pártok többségi viszonyai viszonya szerint érvényesül az ország ügyeinek vezetésében. E szerint a kormány vezetője mindig szükségképen egyúttal vezetője a parlamenti többségnek és a mint a parlament küzdőterén vagy a választási harcban az ad

ebbség válik többséggé, az államfő szükség-
ben az új többség vezetőire kénytelen a kor-
nyzatot is bízni. A maga teljességében érvénye-
ő parlamentarismus ennél fogva elválasztha-
lan a parlamenti többség uralmától; ugyancsak
álaszthatatlan az állandóan szervezkedett
itikai pártok fogalmától s ezeknek a pártoknak
atalom birtokában való váltakozásától.

A képviseleti rendszert a politikai elmélet és
itikai gyakorlat a jelen század folyamában oly
alános érvényre emelte a művelt nemzetek
mi életében, hogy az majdnem egyértelművé
az alkotmányosság fogalmával, s hogy még a
dasági és szellemi kulturának és politikai
plázottságnak nagyon alacsony fokán álló
ebb nemzetek is kísérleteket tettek és tesznek
mszervezetöknek parlamentáris alakú beren-
ésére. Ha e mellett sok csalódás és kiábrán-
ás elkerülhető nem volt, ha némely nagyobb
mban is a parlamentáris rendszernek hátrá-
ai és veszélyei időnként hatályosabban váltak
zhetőkke mint előnyei és áldásai, ez még nem
zolja azok fölfogását, a kik ma már a parla-
ntarismus teljes bukásáról beszélnek; legfőlebb
bizonyítja, hogy a parlamentarismus oly alak-
és oly hatással, mint Angliában nyilvánul,
g nem honosítható mindenütt, és hogy az
ol parlamentarismus hatásának titka nem egy
hol és bárki által lemásolható szervezetben
ik csupán, hanem oly történeti előzményekben,

oly nemzeti tulajdonokban és speciális viszonyban is, a minők épen csak Angolországban találhatók.

Miután a parlamenti rendszerre vonatkozó általános fogalmak fölött rövid szemlét tartunk, áttérhetek a parlamentek szervezetének működésének ismertetésére.

A parlamentek szervezetének első és főkérdése az, hogy egy vagy két «ház»-ból, vagy — némely nemzetnél mondani szokták — kamarából áll-e a nemzetet képviselő törvényhozó testület.

Mai nap a két kamara-rendszer előnyei általános elismerésben részesülnek, hogy a képviselői alkotmányokkal bíró nagyobb államok valamennyijében ezzel a rendszerrel találkozunk; még a kisebb államok közül is csak Görögország, Bulgária és Szerbia, némely délamerikai község és kisebb német hercegség bír egy kamarából álló törvényhozó testülettel. Ott, ahol két ország vagy tartomány alkot egy közös birodalmat s a törvényhozási teendők is egy birodalmi gyűlés és az egyes országok vagy tartományok képviseletei között oszlanak meg, a kétkamara-rendszer nem szokott mindkét körben teljes mérvén érvényesülni; így az osztriai birodalom Reichsrathja, vagyis birodalmi gyűlése két kamarából áll, de az egyes tartományok Landtagjai csak egy-egy kamarájuk van; így a Szent István birodalmának, vagyis a tágabb értelemben Magyarországnak országgyűlése is két házból

a horvát tartománygyűlést csak egy ház képezi, ly negyven tagját kiküldi a közös magyar zággyűlés képviselőházába s három tagját endiházába. Viszont a német birodalmat alkotó res országok — néhány legkisebb herczegséget éve — mind a két kamara-rendszer szerint rvezték törvényhozásukat, ellenben a birodalmi ílés, a Reichstag a két kamara-rendszernek zta képét nem nyújtja, mert a Bundesrath nem yaira felsőház a Reichstaggal szemben, mint ább előkészítő fóruma a birodalmi törvény- zásnak s egyúttal közvetítő közeg az egyes zágok kormányai közt és legfőbb kormányzati anuma a birodalomnak.

Magának a törvényhozó testületnek és e testület kamarájának vagy házának elnevezése is zágonként nagyon különböző. Nálunk: ország- ílés, melynek két háza: főrendiház és képv- őház; Austriában a Reichsrath felsőházát rrrnhaus-nak, urak házának hívják, az alsót y mint nálunk, képviselőháznak; a Herrnhaus v előfordul Poroszországban is; Nagy-Britan- ban a «parliament», mint láttuk, a lordok zából (House of Lords) és az alsóházból (house ommons) áll; Franciaországban az assemblée tionale-t — a nemzetgyűlést — a senatus és «Chambre des députés», vagyis képviselői ara alkotják. Senatusnak nevezik a felsőházat gliumban, Braziliában, Mexicóban, Olaszország- a, az északamerikai Egyesült-Államokban,

Romániában és Spanyolországban is; az országgyűlés a maga egészében Észak-Amerikában congressus, Spanyolországban cortes, Norvégiában Storting, Hollandiában Generalstaat, Schweizban Bundesversammlung, Szerbiában Skupstina és Bulgáriában Sobranje nevet viselő különleges elnevezések fordulnak elő még Bajnországon, a hol az első kamarát Kammer, a második Reichsräthének nevezik, Dániában, a hol a felsőháza neve Landsting, az alsóháza Folkething, Schweizban, a hol az első kamara Ständerath, a második kamara Nationalrath nevet visel.

A mi a két kamara, vagy — a nálunk szokásosabb elnevezés szerint — két ház egybealkotásának illeti, tulajdonképen a második kamara, vagy az alsóház az, a melynek megalakításában a nemzetiségű képviselői elv a maga tisztaságában és teljességében érvényre jut, bár némely országban a képviselőház tagjainak megválasztása sem mindig végbe egészen egyenlő alapon, hanem részben benne az érdek- vagy osztályképviselőnek. Sokkal nagyobb változatokat és különbözőségeket mutat föl a felsőházak egybealkotása, a melyben ezeknél a régi rendi szervezetnek még a nyomával találkozunk s az öröklés vagyis születési jog mellett a kinevezés és a választás elvének különféle mértékben vannak alkalmazva.

A képviselőház egybealkotásának kérdése részben mai nap is élénken vitatott politikai kérdést foglal magában: nevezetesen a választás

gosúltságnak, a választás rendjének, módjának, képviselők minősítésének és másnemű hivatal-selésének, úgyszintén a választások fölötti ráskodásnak, végül a képviselői megbízás, tehát országgyűlés időtartamának kérdéseit. Általános szavazatjog, titkos szavazás, tiszta választások, incompatibilitás, választásmegsemmisítés, irai bíraskodás, ötéves mandátum stb. stb.: indezek az utóbbi időkben nálunk is sokszor állott jelszavak ennek a kérdésnek a körében lálják meg tartalmukat, magyarázatukat.

Az általános szavazati jog — francziául: suffrage universel — fogalma nem veendő a szó betű-erinti értelmében; az a jog, hogy a képviselők egválasztásában szavazatával közreműködjék, hol sem illeti meg minden kivétel nélkül az szág minden lakosát; nem, kor, elmebeli, kölcsi és jogi állapot tekintetében bizonyos rlátozások mindenütt fönnállanak; az általános avazatjog alatt rendszerint csak azt értik, hogy képviselők választásának joga ne legyen semmi-mű vagyoni vagy értelmiségi qualificatiohoz tve; míg ott, hol, mint nálunk is és Angliában en vagyoni qualificatio megkívántatik, s tehát szavazatjog nem általános, bizonyos minimuma jövedelemnek, tehát a gazdasági önállóságnak okta az activ választási jog föltételét képezni; a mértéke a vagyoni állapotnak az, a mit nsusnak nevezünk, ily értelemben szoktunk a nsus leszállításáról beszélni, a mi természetesen

a választói jog kiterjesztésével egyértelmű, vag census egyenlősítéséről, ott a hol — mint nálunk az úrbéri $\frac{1}{4}$ telek — vidékenként nagyon különböző értékű vagyoni egység képezi a census alapját.

Ez idő szerint az ily értelemben vett általános szavazatjog meg van honosítva Franciaországban, Schweizban, Görögországban, Dániában, Spanyolországban, a német birodalomban, északamerikai államok nagy részében és legújabbban Ausztriában is, de csak az úgynevezett *Allgemeine Wählerklasse* által választandó, szá szerint 72 képviselő választására nézve. Belgiumban szintén általános szavazatjog van, de bizonyos vagyoni és értelmi qualificatióval bíróknak kétszeres, sőt háromszoros szavazatot ad a törvény. A képviselőválasztói jog Európában és Amerikában mindenütt csak a férfiaknak van megadva, csupán ott, hol érdekképviselőlet alapján a nagybirtokos osztály külön választ, mint például Ausztriában, folyhat be néhány nő is szavazatával a képviselők megválasztásába. A kor, a melyhez a szavazatjog férfiaknál kötve van, különböző az egyes országokban; e tekintetben mi liberálisak vagyunk nálunk már a betöltött 20-ik év jogosít a szavazatjog gyakorlására, Ausztriában például csak a 24 év, Franciaországban, Olaszországban, Angliában és a német birodalomban a betöltött 21-ik év. Mindenütt megkívánják, hogy a választó állampolgár legyen; arra nézve, hogy az illető kerül

1, a hol választ, mennyi idő óta tartozik lakni, önfélék a követelmények; rendesen ki vannak zárva a választói jog gyakorlásából a tettleges bűnösök, továbbá a gondnokság alatt állók, a fegyverben levők, a közjótékonyosság által eltartottak, a különösen becsutelenítő bűntények vagy vétkek miatt elítéltek; igen jellemző, hogy például Angliában ki vannak zárva a választói jogból a nők, a kik a választást megelőző hat hónap alatt mint valamely jelölt fizetett ügynökei működtek. Értelmiségi tekintetben az olasz választási törvény azt rendeli, hogy választó csak az lehet, aki írni és olvasni tud és az elemi iskolában írt tanulmányokból vizsgát tett. Ellenben az olaszok, oly államokban is, a hol a titkos szavazás szokott lenni választásoknál, rendesen nem szokott az írni és olvasni tudás igazolása törvényileg megköveteltetni; az értelmiség előnye a választói jogban inkább annyiban szokott érvényesülni, a mennyiben — mint nálunk is — bizonyos magasabb értelmi qualificációval bíróknál, okleveles tanároknál a census szerinti vagyoni képesítést nem tekintti a törvény, vagy a mennyiben — mint Belgiumban — az iskolavégzeteknek többszörös szavazatuk van.

A képviselőválasztásoknál való szavazatjog, az „activ választói jog”, mint nevezni szokták, nagyon különböző jelentőséggel és hatálylyal bír az egyes országok szerint, a mint valamely államban a képviselők közvetlen vagy közvetett választás útján jutnak mandátumukhoz; közvetlen a választás ott, a hol

maga a választói joggal bírók összessége választó képviselőjét, közvetett ott, a hol kisebb kerületként vagy községenként a választók csak a képviselőválasztással megbizandó bizalmi emberek a választóférfiakra. Wahlmänner — adószavazataikat s ez utóbbiaknak a szavazása eredményezi azután a képviselő megválasztását. Míg legtöbb államban a közvetlen választás rendszer van elfogadva; közvetett a választás Spanyolországban, Poroszországban, Svéd- és Norvégországban, Bajorországban, több német tartományban és részben Ausztriában, a hol e tekintetben tartományonként is eltérő az eljárás.

A modern államok közjoga a népképviselő nem tekinti mindenütt olyannak, a mely a teljes egyenlőjogú választóknak csupán kerületi osztott csoportjai által eszközölt választások útját alakítandó; részint a rendi szervezet hagyományai, részint célszerűségi tekintetek és az igénykezet, hogy a képviselőház ne csak a polgár mechanikusan szétosztott csoportjainak, de a társadalomban kifejlődött főbb érdekcsoportok is kifejezője legyen, a képviselőválasztás bevezetését egyes országokban igen bonyolulttá teszi. Így a parlamentarismus anyaországában, Angliában is külön választják képviselőiket a városi és mezővárosok, külön a grófságok, vagy falusi választók s végül külön a három egyet. Poroszországban a fizetett egyenes adó összeg szerint vannak a választók három csoportra osztva; Ausztriában az első választói osztály

gy földbirtok képezi, a másodikat a városok, a harmadikat az ipar és kereskedelmi kamarák, a negyediket a falusi községek s végül az ötödiket általános választói jog alapján választók; itt is van engedve az is, hogy ugyanaz az egyenlő jogcímen különböző választói körökben, többszörösen is gyakorolja a magasztói jogát. Nálunk némileg az osztályrendszerről emlékeztet egyes városoknak az az előjoga, hogy a régi kerületbeosztási rendszer alapján ön képviselőt választanak, noha sokkal kevesebb választópolgárunk van, mint a legtöbb vidéki területnek.

A választási eljárás tekintetében a különböző körök között eltérések vannak arra nézve, honnan a választások községenként vagy a kerületközhelyén, kerületenként csak egy képviselőre, vagy a választókörök útján nagyobb kerületekben több képviselőre történnek-e? A nyílt vagy titkos szavazásra nézve, vagyis arra nézve, vajon a választó a maga szavazatát előszóval jelenti-e ki, vagy írott lapon nyújtja-e be vagy golyó bedobással érvényesíti-e? újabb időben Magyarország és Poroszország kivételével az összes nagyobb államokban a titkos szavazás, vagyis írott, zárt szavazatlapok mellett foglaltak helyet.

Az irodalmi fejtegetések és törvényhozási intézkedések egész sora foglalkozik mondhatni már századok óta azzal a kérdéssel, hogy a képviselőválasztások körüli visszaélések, főleg a választók

megvesztegetése, továbbá a jogosulatlan nyomozás megfélemlítés, megtévesztés mindenféle nemű mikép irtassanak ki. Erre célzanak az erőszakos repressiv vagyis megtorló intézkedések, a melyek a visszaélések segítségével létrejött választások megsemmisítésére, a visszaéléseket elkövetők szigorú megbüntetésére irányulnak. De erre szolgál az oly, praeventiv, vagyis óvó intézkedések is, a melyeknek célja a visszaéléseket ha nem lehetetlenné tenni, de legalább lehetőleg megnehezíteni. Ennek a helyes és nemes igyekezetnek azonban mindenütt nyomában jár az ember a rosszban való leleményessége és furfangja, mely minden megtorló vagy óvó rendszabályt mindjárt a kijátszása módját is megtalálja, hogy e tekintetben tökéletes eredményt elerjen, eddig még sehol sem sikerült. Tetőpontjuk a választási visszaélések kétségkívül a múlt század utolsó évtizedeiben Angliában érték el, a melykor voltak egyes választások, melyeknek költség 150,000 fontot (több mint másfél millió forint) megközelítette, sőt túl is haladta; azóta az angol törvényhozás, és annak példája nyomán különösen a francia, spanyol, belga és a magyar is megváltott számú óvintézkedést ígert törvénybe iktatott választás körül eljáró közegek oltalma érdekében a választásnál használt okmányok meghamisítása vagy elidegenítése, a választásnak erőszakoskodással való megzavarása vagy szabálytalan közlése s a szavazat titkának elárulása ellen, különösen az etetés-itatás, a választóknak v

k hozzátartozóinak pénzzel vagy ígérettel való elvesztetése, megtevesztése vagy megfélemlítése ellen, mely tilalmak egytől-egyig szigorú büntetések sanctiójához vannak kötve, és pedig nem csak pénzbírságokhoz, hanem szabadságvesztési büntetésekhez is, valamint az activ és passiv választói jog megvonásához.

A választások körül elkövetett hibák és visszaesek azonban lehetnek oly mérvűek is, melyek a választás eredményét teljesen meghamisítják, vagyis a melyek valószínűvé teszik, hogy elmaradott esetben más egyén választatott volna az illető helyen képviselővé. Ilyen esetben nem csak a visszaéléseket elkövetők megbüntetések, hanem a választás megsemmisítésének is a jog szerint bekövetkeznie; és itt előáll a kérdés, hogy ebből a szempontból bíraskodni a választások fölött, vagyis igazolni a képviselők megválasztását vagy kimondani, hogy a választás megsemmis, ki, illetőleg mely hatóság lehet hivatva? Nyilván természetesen és logikusnak látszik, hogy a törvényhozó testület, mint az ország legfelsőbb tekintélye, a nemzet souverainitásának életmentője, azt a jogot, hogy a maga szabályozó alakulása fölött örködjék, a maga tagjait belüli minőségekben igazolja, vagy a szabálytalan választást megsemmisítvén, újat rendeljen el, minmi körülmények közt senki másnak át nem adhatja; ezt a jogot neki magának kell gyakorolnia, mi végből a kebeléből kiküldött bizott-

ságokat bírósági jogkörrel is fölrüházhatja. En a fölfogásnak megfelelően a képviselők igazolá illetve a választások feletti bíraskodást kizár maga a parlament gyakorolja, Anglia kivételé úgyszólván az összes parlamentáris államokk Angliában a jelen század folyamában fejlőd ki — a szerzett tapasztalatok következtében, most jelzettől eltérő az a felfogás, hogy a parlament tekintélye mindenekfölött azt követeli, h tagjai megválasztásának kifogástalansága min kétségen felül álljon s hogy a parlament, a me ben — kivált a választási harcz után — ugy azok a politikai pártellentétek és szenvedé hullámzanak, a melyeknek elfajulása szokt választási visszaéléseket szülni, nem lehet s eléggé pártatlan és higgadt, sem másfelől elé szigorú a kifogás alá eső választások elbírálás s ezért szükséges, hogy a kifogással, panasz megtámadott választások érvényének megítélés illetőleg ebből a megítélésből azt, a minek teljes pártatlan bírói döntés tárgyaúl kell szolgálnia parlament a maga saját érdekében a független a politikai ellentétektől távol álló bíróságok ruházza át. Ez a felfogás csak 1868-ban diadalm kodott teljesen Angliában; a hat évvel késő alkotott magyar választási törvény ugyane elv alapjára helyezkedett és kimondta, hogy kérvénynyel megtámadott képviselőválasztás felett a bíraskodás joga a királyi curiát, mi az ország legfőbb ítélőszékét illesse meg ezen

mely a képviselőválasztók összeírásából eredő zólamlások és vitás kérdések fölötti végső tést is gyakorolja; a curia e bíraskodásának bályait azonban egy későbbi törvénynek lett a feladata megállapítani; ez a későbbi törvény ételt kísérletek daczára mindez ideig létre etett, meghozatala a legközelebbi jövő egyik adatát képezi. Ehhez képest tényleg nálunk a s választások fölötti bíraskodást — ellentétben törvényben lefektetett elvvel — ma is a képviselőház gyakorolja bíráló bizottságai útján.*) A modern állami élet korszerű és változó szükségletei és a kormányzat ellenőrzésének folytonosára való tekintet hozzák magokkal, hogy ott, a képviseleti rendszer van, a parlamentnek mandónak kell lennie; ha tehát a parlament, gy a képviselői mandátum időtartamáról, az zágygyűlés fölosztatásáról és egybehívásáról lunk, ez csak annyit jelent, hogy a törvény-zó-testület azon részének, a mely képviseleti pon nyugszik, időről-időre meg kell ujíttatnia. megujítás céljából az az időtartam, a melyre választóközönség által a nemzet képviseletének ott megbízás terjedhet, törvényileg meghatározik; de ezen az időtartamon belül is az államnek rendszerint csak igen csekély korlátozással

*) Azóta már meghozatott a jelzett törvény, vagyis «az zágygyűlési képviselő-választások fölötti bíraskodásról» ló 1899. évi XV. t.-cz.

van megadva a jog, hogy az országgyűlést a szükségesnek tartja, föloszlassa; s e jogával is szokott kivált olyankor, ha a kormány a nemzetgyűlés többsége között ellentét mutat és föltehető, hogy a nemzet, ha választásokra reá appellálnak, a kormánynak adna igazat.

Az országgyűlés törvényszerű, rendes időtartamának meghatározása két szempont mérlegétől szokott függni. A képviselői mandátum idejének nem szabad oly hosszúra nyúlnia, hogy a képviselők ez idő alatt elzárkózhatván a nemzetet mozgóató eszméktől, megszűnjének a nemzetben élő közvélemény hű kifejezői lenni; viszont nem szabad oly rövidnek lennie, hogy gyakran megújuló választások izgalmái a kormányzás és kormányzás működésének komolyságát és higgadtságát veszélyeztessék, hogy képviselők meggyőződésök követésében a vélemények múló hullámvásaira való tekintetektől túlságosan korlátoztassák magokat.

Nálunk egész 1886-ig az országgyűlési ciklus illetőleg a képviselői mandátum időtartama három évben volt megállapítva; 1886-ban ez időtartam öt évre terjesztetett ki. Angliában parlamenti ciklus ideje hét év, de alig volt eset, hogy egy parlament az egész hét évet töltötte volna; rendszeren előbb oszlatták. Ausztriában hat év, Olaszországban öt, Franciaországban és Belgiumban négy, Poroszországban és a német birodalomban három, az éjsz-

rikai egyesült államokban csak két év a dátum idejének hossza; némely államban — mint például Belgiumban — a képviselő mandátuma nem egyszerre szűnik meg, hanem a képviselőház fele ujíttatik meg mindig, másik felének a megbízása még tovább

z activ választási jogtól, vagyis szavazatjogtól különböztetve szoktunk szólni passiv választásjogról vagyis arról a képességről, hogy valaki viselővé megválasztathassék. Az újabb korban inkább elterjedt az a fölfogás, hogy sem a képviselőlet eszméjével, sem a gyakorlati célrúság tekintetével nem fér össze a képviselői jog az activ választási képességen túlmenő akár yoni, akár értelmiségi qualificációhoz kötni. n tekintve tehát némely állam oly rendelkezése, amely a képviselőjelölttől hosszabb idejű hosszágot követel meg mint a választótól, rendszerint csak a kor az, amelynek tekintetében iv és passiv választási jog között különbséget tettek tenni, vagyis a képviselőtől magasabb szokott megköveteltetni. Angliában és Svájcban ugyan e tekintetben sincs különbség: ugyanaz a kor képesít választásra és megválasztásra; ellenben nálunk a 24-ik életév, Franciaországban, Belgiumban, Svédországban és az az Amerikai államokban a 25-ik életév, a német birodalomban és német államokban, úgy mint Ausztriában és Olaszországban a 30-ik

életév képezi azt a korhatárt, a melyen túl valaki képviselővé választható.

A megválasztásra való személyes képesség nem tekintve a legtöbb állam törvénye bizonyos korlátokat állít föl arra nézve, hogy mily állás és mily üzleti viszonyok nem köthetők egybe a képviselőséggel, úgy hogy a ki ily állásban van, az viszonyban van, az képviselővé érvényesen megválasztható ugyan, de abban a viszonyban vagy állásban meg nem maradhat, ha a képviselőséget meg akarja tartani. Ez az, a mit összeférhetetlenségnek, parlamenti műnyelven incompatibilitásnak nevezünk. Az összeférhetetlenség Angliában először csak az állam hivatalnokaira nézve fejlődött ki. Két irányban látszott veszélyesnek, hogy az állam hivatalnokai egyúttal képviselő lehessen; először is ez a hivatalnokok politikai élet tevékeny részesévé tevén, veszélyezteteti pártatlanságát hivatalos eljárásában; másrészt veszélyezteteti a parlament függetlenségét különösen a kormányzat ellenőrzése tekintetében, a mely alig bizható olyanokra, kik magok részesei ennek a kormányzatnak. Később azonban fölismerték, hogy a hivatalnoki állásokon kívül lehetnek oly üzleti viszonyok is, a melyek a képviselőket a kormánytól függő helyzetbe hozzák; így szaporodtak az összeférhetetlenségi lehetőségei és sokszerűbbekké váltak a rá vonatkozó törvényhozási intézkedések, a nélkül, ha eddig bárhol sikerült volna minden visszaélést

kijátszásnak elejét vevő s a törvényhozás érdekét sem veszélyeztető kimerítő és minden irányban kielégítő rendszabályokat föltalálni.

Felénleg az államhivatalnokok — néhány cseyy kivétellel — ki vannak zárva a képviselőből nálunk, Angliában, az északamerikai egyesült államokban, Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban; ellenben például Németországban, Hollandban a hivatalnokokra nézve incompatibilitás csak annyiban létezik, a mennyiben kineveztetésök következtében magokat új asztásnak tartoznak alávetni, a mi a szigorúbb szeférhetlenséggel bíró államokban a képviselővel összeférő hivatali állásokra nézve szokott mondva lenni. Belgiumban és Olaszországban hivatalos állásokkal s kormánykinevezésekkel egyben a szigor odáig megy, hogy a képviselőség megszűnte után is az illetőnek bizonyos ideig az a hivatalt elvállalnia nem szabad; néhol meg az állami nyugdíjasok is ki vannak zárva; Angliában pedig ki van mondva, hogy a sherif a maga megyéje, a polgármester a maga városa ügyében képviselővé meg nem választható, — a hozzá hasonló rendelkezés van most nálunk is (vö. vége.*). A papok több-kevesebb körülírással ki vannak zárva a képviselőségből Angolországban, Hollandban, Belgiumban és Olaszországban.

*) Azóta már törvényt vált, az előbbi jegyzetben hivatkozott törvényekben.

Az üzleti állások, állami szállítások és állami concessiók összeférhetlensége tekintetében több kevésbé messzemenő és részletes törvényhozói intézkedések állanak fenn Belgiumban, nálunk Angliában és Olaszországban.

Az eddigiekben jobbra csak a második kamara vagy képviselőház megalakításáról szólottam, mint a mely rendesen az ország lakosainak szélesebb rétegeit vonja belé a törvényhozó hatalom szervezetébe és lényegére nézve hasonló alapokon megy végbe mindenütt. Mint már jeleztem, a felsőház, vagy első kamara megalakítása országoként sokkal nagyobb eltéréseket mutat föl.

Régibb, történetileg kifejlett és mélyreható alkotmányok által föl nem forgatott alkotmányok a felsőház szervezetében lényeges szerepet juttatnak az öröklés, a születési jog elvének, kisebb kinevezésnek és választásnak, míg az újabb alkotmányok a felső kamarát rendesen « Senatus » név alatt inkább az utóbbi elvek, a kinevezés és választás alapjára fektetik.

Csak néhány, legjelentékenyebb állam felsőházának egybeállításával akarok itt foglalkozni a végből, hogy saját főrendiházunknak szervezeti — a melyet előre kívánok bocsátani — összehasonlítólág vehessük szemügyre.

A magyar főrendiház legutóbbi, 1885-iki formája óta a következő tagokból áll: öröklő jog az uralkodóház teljes korú főherczégei, azo

gyar mágnások, vagyis herczegek grófok és
 ók, a kik földbirtokuk után legalább 3000 frt
 t fizetnek és huszonnegyedik életévüket be-
 töltték; újon adományozott herczegi, grófi és
 ói rang megfelelő vagyoni kvalifikáció mellett
 k az esetben jogosít főrendiházi tagságra, ha ő
 sége az illetőnek a főúri rang mellett az örökös
 endiházi tagság jogát is külön adományozza.
 ltóság vagy hivatal alapján tagjai a főrendiház-
 k: az ország zászlósai (országbíró, horvát bán,
 nokmester, főpohárnokmester stb.), a pozsonyi
 f, a két koronaőr, a fiumei kormányzó, a kir.
 ria elnöke és másodelnöke, a budapesti kir.
 la elnöke, újabban a közigazgatási bíróság el-
 ke és másodelnöke; továbbá a magyar sz.
 rona országainak katholikus egyháznagyjai,
 gyis a primás, érsekek, püspökök, két főlshen-
 t püspök, a pannonhalmi főapát, jászói prépost
 auraniai perjel; nem különben a gör. keleti
 ház főpapjai, és a két evangelikus egyház
 ndegyike részéről a három-három legidősb
 spök és legidősb világi fölügyelő, illetőleg fő-
 adnok s végül az unitárius egyház püspöke
 gy főgondnoka közül a hivatalban idősebb.
 nevezés alapján helyet foglal még a főrendi-
 zban ötven a király által élethossziglan ki-
 vezhető tag; végül választás alapján tagja a
 rvát-szlavon országgyűlés által a maga kebe-
 lől választott három képviselő és átmenetileg
 ok, a kiket a reform előtti főrendiház a reform

alapján kimaradó tagjai közül beválasztott; a detileg ötven ilyen volt, most annyi, a mens közülök életben van. Elnökét és alelnökeit főrendiháznak ő felsége nevezi ki. A főrendih tagság és képviselőség összeférhetetlen; a főrend ház örökös tagjainak ebbeli joga azonban képviselővé választatásuk esetében csak szünet s újra föléled, a mint képviselők megszűnt lenni.

Az angol lordok háza sok tekintetben hason a magyar főrendiházhoz; tagjai egyházi és világi lordok; az uralkodó ház nagykorú hercegei ut az első helyet az egyházi lordok foglalják; ezek nem képviselik valamennyi egyházat mint nálunk, hanem csakis az anglikán egyház érseke és püspökei bírnak helylyel és szavazattal a felsőházban, számszerint huszonhatan. A világi lordok között ülnek: az egyesült királyságok örökös peerjei, vagyis a legalább huszonegy éves hercegek, marquessek, earlek vagyis grófok, viscountok (vicomte) és bárók, a kiknek méltóságuk rendesen az elsőszülöttség joga szerint öröklődik tovább, — a miért Angolországban a lordok inkább hivatal mint rang és tulajdonképen sokkal demokratikusabb intézmény, mint a continenti mánási méltósága, mert ott az örökös peer tagok vérei és fiai épen oly commonerek mint bármely más halandó. Az uralkodó korlátlanul szaporíthatja új peeri méltóság adományozásával a világi lordok e csoportját. Világi lordok továbbá:

országot képviselő 28 peer, a kiket az ír lordok ülékezete választ élőkfogytiglan, a Skóciát képviselő 16 peer, a kiket a skótszági lordok választanak a parlament időtartamára; végül a lord of appeal, a legfelsőbb bíróságok tagjai. Angol felsőház elnöke mindig a lord kancellár, egy főpecsétőr, a kinek hivatala a mi fogalmaink szerint a régi országbirói és az újabb igazságügy-miniszeri állás vegyülékét képezi.

Nagy részben az öröklés jogára van a porosz az osztrák Herrnhaus is alapítva. A porosz uralkodó háza tagjai jelenleg: az uralkodó házgyakorú s a király által meghítt férfitagjai, a messég örökös jogú tagjai, számszerint 98-an; ezek közt a Hohenzollern-ház feje, egykori — most már mediatizált — uralkodóházak fejei, továbbá a hercegek, grófok és főrendi jogosultsággal bíró nemesek (Herrn), ezeken kívül a király is nevezhet ki öröklő jogú tagokat. Az uralkodó háza azonban nagyobb részét a király által nevezett tagok képezik; ezek közt foglal helyet az ország négy főméltóságának viselője és számos tag, a kiket a király különböző testületek képviselőiül ezeknek jelölése — praesentálása — útján nevez ki; így nyer képviselést néhány helyi testület, a kilencz egyetem, több város, megyei és hitbizományi testületek.

Az osztrák uralkodó háza helyet foglalnak első sorban az uralkodó ház gyakorú főhercegei, továbbá a császár által az öröklő felsőházi tagság

jogával kitüntetett főúri és nagybirtokos család fejei, egyházi részről az érsekek és hercegi ranggal bíró püspökök, végül az uralkodó által érmeik alapján életfogytiglan a főrendiházba kinevezett tagok.

Az eddigiektől egészen eltérő képet nyújtanak azok a felsőházak, a melyeknek szervezetéből az öröklés joga teljesen ki van zárva. Így a franciák köztársaság senatusának 300 tagja közül 1875-iki alkotmány szerint 75 elmozdíthatatlan volna, kiket eredetileg a nemzetgyűlés választotta; azután a senátus maga pótolta a választás útján. 225 pedig az ország megyéi (departementjai) gyarmatai részéről választandó, közvetett választás útján, vagyis a département székhelyén összehívott választó-collegium által; az 1884-iki reform azután eltörölte — illetőleg kihalási állománnyá helyezte — az elmozdíthatatlan vagyis életfogytiglan választott senatorok intézményét, és a helyeit is a departementek választása útján kitöltendőknél rendelte. A választás kilencz évre szól, de minden három évi ciklusban egy harmadrész megújítandó; a képviselőkre vonatkozó incompatibilitási szabályok vonatkoznak a senatorokra is, azzal a további megszorítással, hogy a senator csak legalább negyven éves egyén lehet. Elnökségét a senátus maga választja.

Egészen sajátosságos nemét a választott felsőháznak láthatjuk a norvég Lagthingben, a mely semmi egyéb mint a teljes országgyűlésnek van

örthingnak saját kebeléből választás útján kiki-
dött egy negyedrésze.

Egy harmadik typusát a felsőházaknak azok
pezik, a melyek főleg kinevezésen alapúlnak.
En az olasz királyság senatusa, a melyben
klő jogon csakis az uralkodóház nagykorú her-
gei foglalnak helyet; a többi tagokat éltök-
tytiglan a király nevezi ki, a ki azonban e
nevezést nagyrészt bizonyos, az illető egyén
al viselt hivatal vagy méltóság alapján tartozik
közölni; ily alapon neveztetnek ki senatorokká
érsekek, püspökök, a képviselőház elnöke, a
nisterék, államtitkárok, régebben működő kép-
elők, a nagykövetek s rangidősb követek, a leg-
b bíróságok bizonyos képviselői, a tábornokok
tengernagyok, különböző állami hivatalok
emesült viselői; kinevezhet a király ezenkívül
alán érdemes és jeles férfiakat senatorokká s
gül a legtöbb állami adót (3000 lírán fölül)
ető állampolgárokat is. Az olasz senatus tag-
tól legalább 40 éves életkor kívántatik meg.
senatus elnökségét is a király nevezi ki.

Végül a felsőházak utolsó kategoriáját azok
pezik, a melyek szövetséges államokban vannak
ervezve, mint Éjszak-Amerikában, Schweizban;
eknek egybealakításánál a szövetséget alkotó
tományok képviselete jut kifejezésre.

II.

Miután láttuk, hogy a parlamentek miké-
alakíttatnak meg, vizsgáljuk most azokat a jo-
kat, a melyek a parlamentet a maga összességé-
ben, nemkülömben azokat, a melyek egyes alk-
részeit vagyis egyenként a két házat, úgy szint-
azokat, a melyek egyes tagjait megilletik.

A parlament a népképviselési rendszer ér-
mében első sorban a törvényekben nyilván-
államakarát kifejezője levén, természetes, ha
első és fő joga s fő adata a törvényeknek az álla-
fővel egyetértőleg való megalkotása. A mi ki-
jogunk a törvények között megalkotásuk más
szempontjából különbséget nem tesz; ném-
államban az úgynevezett alaptörvények, vag-
az alkotmányt meghatározó törvények létreho-
sára a rendes határozathozatalra előírtnál nagy-
többség — példáulul kétharmad többség — ki-
tatik meg; néhol — mint a franczia köztársas-
ban — az alkotmány megváltoztatására a
kamarának együttes tanácskozása és határo-
hozatala szükséges. A két ház egybehangzó ha-
rozatához, hogy az törvénynyé váljék, csak a
narchiai államokban kívántatik meg föltétle-
az államfő hozzájárulása, vagyis szentesítés.
Norvégiában ez is korlátozva van, a mennyi-
az alkotmány szerint ha a Storting, vagyis
országgyűlés háromszor határozza el valam-
törvény meghozatalát, a király attól a szentesít-

g nem tagadhatja. Köztársaságokban az állam-
 vagyis az elnököt legfőlebb az a jog illeti
 g, hogy a parlamentnek meggyőződésével ellen-
 ő törvényre irányuló határozatát újabb meg-
 tolásra visszaküldheti; ha a kamarák ekkor
 ragaszkodnak határozatukhoz, az törvénynyé

A törvényalkotás jogával vele jár a törvény-
 gyarázásra való legfőbb jog. A modern közjogi
 korlat rendesen törvényalkotási formát ad a
 lamentek ama nevezetes jogának is, a mely
 rint az állam bevételeiről és kiadásairól, tehát
 állampolgárok által viselendő terhekről is,
 szintén a kiállítandó ujonczokról évről-évre
 ézkednek; a nemzetközi szerződések is törvény-
 kban szoktak becikkelyeztetni. Hasonlóképen
 arlament egészét illeti meg az államháztartás
 elésének ellenőrzése, a zárszámadások fölül-
 gálása s a fölmentvény megadása által. Köz-
 saságban a parlament elhatározása körébe szo-
 t a hadüzenet is tartozni.

A parlament két házának határozathozatalá-
 dszerint külön-külön — és pedig előbb az
 őházé, azután a felsőházé — szokott megtör-
 ni, addig míg egybehangzó határozatot érnek
 Csak kivételesen szokott a két ház együttes
 kódésre egyesülni; ilyen eset — mint láttuk —
 mikor például a francia nemzetgyűlés két
 narája congressussá ül össze, hogy az alkot-
 nyt módosítsa; ugyanígy ül össze a két kamara,

a mikor a köztársaság elnökét kell megválasztania. Belgiumban a régens megválasztásában a király kiskorúsága esetében s úgy mint Norvégiában a trónutód kijelölése végett gondoskodás szüksége forog fönn, tárgyalás országgyűlés egész testülete együtt. Együtt szokott a két ház a monarchikus államokban rendszerint megjelenni az országgyűlésnek az uralkodó által vagy az uralkodó nevében való ünnepek megnyitása és bezárása alkalmával s nálunk az kívül a koronaörök megválasztása és fölesküdés céljából is.

Rendszerint a parlament mindkét házát külön megillető jog a törvényalkotás kezdeményezésének joga, a melynek természetesen kell illeszkednie teljes mértékben a törvényhozásnak a faktort is, az államfőt, ki azt kormányozza és gyakorolja. Nálunk ugyan a gyakorlat úgy fordult, hogy a kezdeményezés mindig a képviselőházban történik s a főrendiházba csak a képviselőház által letárgyalt javaslatok jutnak. A parlamentarismus mintaállamában, Angliában a pénzügyi természetű, vagyis az ország erszényeire vonatkozó törvényjavaslatok azok, a melyeknek kezdeményezése kizárólag az alsóházhoz van kötve s a melyekre nézve szabály, hogy azokhoz a felsőház hozzájárul vagy azokat egészben elveti, de nem módosíthatja; viszont vannak bizonyos főleg a főrendiház szervezetét és jogkörét érintő javaslatok, a melyeknek a felsőházban való

kérvényezését tekintik illendőnek. Továbbá a parlament mindkét háza jogosítva van kérvényeket, javaslatokat fogadni el, azokat tárgyalni s azok alapján vagy saját kezdeményezéséből a kormány-jelentéseket, fölvilágosításokat kívánni be, s legfeljebb a kormányt ilyen vagy olyan eljárásra kötelezni.

A kérvények bemutatása, úgyszintén a kormányhoz kérdések — interpellatiók — intézése, különben törvényalkotásra vagy egyéb határozathozatalra irányuló indítványok megtétele egyaránt a parlament minden tagjának joga, melyet annak a háznak a körében gyakorol, melyhez tartozik.

Mindkét háznak saját autonóm jogát képezi maga eljárási szabályainak a törvények kereke által való megállapítása, a maga bizottságainak, bizottságviselőinek megválasztása, kivéve, a mennyiben azok egyike vagy másikára nézve — mint például a felsőház elnökségére nézve a legtöbb országban — királyi kinevezés joga áll fenn. Ezenkívül a megnyitó trónbeszéd tárgyalása alkalommal szokott mindkét ház az ország állapota, viszonyai fölött, monarchiában a fejedelemhez intézett fölirat alakjában nyilatkozni. Ha tanácskozásai közben annak szükségét látja, mindkét ház megteheti — bár a felsőnél ritkán szokott fordulni — hogy egyes kérdések tanulmányozására, egyes ügyek megvizsgálása céljából külön bizottságokat tart s e végből bizottságokat küld ki;

általános parlamentáris szabály, hogy az író parlamenti enquéte előtt megjelenni, annak kérdéseire nyilatkozni minden állampolgár kötelességének ismeri. Némely államban a miniszter vád alá helyezésének joga mindakét kamara megilleti, miután azonban a legtöbb parlamentáris államban úgy mint nálunk is, az angol rendszer divik, a mely a vád alá helyezést a képviselőház s a bíraskodást a felsőház jogkörébe utalja, ezzel a kérdéssel külön az alsóház külön a felsőház eljárása szempontjából foglalkozni.

A parlamentnek mindazokat a jogait, a melyek nem közvetetlenül magára a törvényhozási eljárásra vonatkoznak, az angol közjog és politikai gyakorlat a «privilegium» nevével szokta megjelölni. Az angol parlament privilegiumainak rendszere fölötté érdekes fejezete a parlamentárismus tudományának, mert kifejlődése és működése egyfelől a parlamenti mindenhatóság való törekvésnek, az állami hatalmi tényezőkre kor megzavart egyensúlyának, sőt a parlament rémuralomnak nem egy jelenségét mutatja, másfelől bámulatot kelt az a szilárdság és felelősségi szigor, melylyel az angol parlament a jogainak megóvása fölött örökösödik s az a tekintély és jogtisztelet, mely azoknak érvényesítését megnyilatkozik.

Úgy Angliában mint több más államban a parlamentnek és a parlament tagjainak priv

mszerű jogai nem csupán törvényeken, hanem a kran hagyományon és gyakorlaton alapúlnak. Privilegiumszerű a parlamentnek az a joga, hogy maga tagjainak megválasztását igazolja s a ktséghez képest az időközi új választásokat maga rendeli el; láttuk, hogy ezt a jogot a parlament a kérvénynyel megtámadott választás fölötti bíraskodás tekintetében mennyiben korlátozta meg saját elhatározásából Angliában nálunk.

Privilegiumszerű joga továbbá a parlamentnek a fegyelmi hatalom, a melyet úgy saját tagjai, mint bizonyos körülmények között a parlamenten kívül állók fölött is gyakorol; e jog gyakorlásának módjával jobbára a parlament működése rendjének ismertetésénél fogok foglalkozni, itt főleg a társait kívánom megjelölni, utalással az angol példára, mely e határokat legmesszebbre tolja ki. A parlament fegyelmi joga saját tagjai fölött nyilvánul egyebek közt az incompatibilitás elvének alkalmazásában egy már megválasztott képviselővel szemben, a ki összeférhetlen állásáról a megszabott időben önként le nem mond; nálunk a összeférhetlenségi bizottság ily esetekben ítéletszerűen mondja ki a mandátum megsemmisítését. Az angol fölfogás szerint azonban a parlament kizárhat kebeléből egyes tagokat valamely egbecstelenítő cselekmény miatt is; így különösen ha rájuk bizonyúl, hogy meg voltak vesztelve, vagy azért is, mert a parlament szabá-

lyaival éles összeütközésbe jöttek. Ez az eljárás mindenestre azzal a veszéllyel jár, hogy ha az illető választókerület újra megválasztja képviselőjeül a kitaszítottat, parlament és választókörzök között nyílt *conflictus* támad. Ilyen; nagy förtémet keltett esete volt az angol parlamentnek és nem rég, a nyolczvanas években Bradlaugh képviselővel. Az angol parlamentnek szabályai szerint — mint az némely más országban is szokásos — a képviselőnek belépésekor esküt kell tennie; Bradlaugh képviselőt közismeretű nyíltan vallott istentagadó meggyőződése miatt az alsóház esküre nem bocsátotta, ezért helyét sem foglalhatta el a kerületében ismételve új választást rendeltek el. A kerület azonban mintha újra megválasztotta Bradlaught s végre is a parlament kénytelen volt az istentagadó esküjét elfogadni, hogy a dilemmából szabaduljon. Később aztán szabályt hoztak, a mely szerint ünnepélyes fogadalom is pótolhatja az esküt.

Még jellemzőbb az angol privilegium-jog nézve, a mely a parlamentnek oly messzemenő birói hatalmat ad, a fegyelmi jog, melyet az angol parlament mindkét háza a rajta kívül állók följő gyakorol, ha azok a parlamentet akár működésben zavarják, akár jogaiban vagy tekintélyében megsértik. Míg más parlamenteknél ez a fegyelmi jog legfőlebb odáig terjed, hogy a ház — rendszeren elnöke által — jogosítva van a saját épületében s annak táján a tanácskozás érdekébe

szükséges rendet föntartani s e végből a fegy-
 vererőt is igénybe venni, addig az angol par-
 lament «privilegiumszegés» alapján üldözőbe
 vett, elfogathat, sorompója elé idézhet, meg-
 kínoztathat, megbirságozhat, sőt börtönbe is vethet
 a parlament rendelkezéseivel szemben enge-
 liséget tanúsítottak, vagy a parlamentet vagy
 tagjait szóval vagy sajtó útján megsértet-
 ték. Az újabb kor sokat enyhített az angol parla-
 ment erre vonatkozó gyakorlatán s szembetűnő,
 hogy a «privilegium» hogyan engedi át lépésről-
 lépésre a tért a rendes bíróságok ítélkezésének;
 egyelőrig ma is a maga teljességében áll fönn
 az angol parlament mindkét házának bírói ha-
 zási privilegiumainak vagy rendjének minden
 megsértőjével szemben.

Összefoglalva nevezetes kiváltsága a parlamentnek,
 azaz az úgynevezett mentelmi joga, vagyis immu-
 nitas. Ez a jog különböző elemeket foglal ma-
 gában. Magában foglalja először is a «salvus
 ductus» jogát, — mint régibb törvényeink
 is rendelkeznek, — vagyis a törvényhozás tagjai részére
 biztosított oltalmat arra nézve, hogy kötelességök
 teljesítésének helyén akadálytalanul és veszély-
 nélkül megjelenhessenek; magában foglalja azt
 is az eljárást, hogy a törvényhozás termében mondott
 nyilatkozatokról és követett eljárásokról a parlament tagja
 nem felelősségre vonható, mint a parlament által felelősségre vonható
 megfenyíthető ne legyen; továbbá a tilalmat

arra nézve, hogy a törvényhozás tagja, míg e nősége tart — rendesen a tetten éretés esetén kivételével — sem letartóztatható, sem bíróságra üldözhető ne legyen mindaddig, míg a törvényhozás illető háza erre az engedélyt meg nem adja, vagyis az illetőnek mentelmi jogát föl nem függeszti. Végül a mentelmi jogból származtatott le az az elv is, hogy egy képviselő megsértésének büntetése, bántalmazása, kötelességei teljesítésében való akadályozása különös súlyosan büntetendő cselekményt képez. A mentelmi jog legsajátabb eleme és lényege mindig: a törvényhozás tagjai függetlenségének megóvása a kormányhatalom részéről való minden zaklatás, nyomás, megfélemlítés vagy jogosulatlan eltávolítással szemben. Késztelen, hogy a parlament az immunitás oltalmazása körül is a birói hatalom egy nemét gyakorolja, mint privilegium-kérdésekben általában.

Ezek után már most szemügyre kell vennünk a parlamenteknek azokat a kiváltságait és jogait, amelyek tekintetében a két ház között megkülönböztetést szokás tenni.

Ilyen megkülönböztetést tesz az angol parlamenti jog az uralkodó elé járulhatás kiváltságát tekintetében. Minden parlament, megnyitása alkalmával újabb megerősítést kéri és kapja a többiek közt abbéli privilegiumának, hogy tagjai király — illetőleg most királynő — előtt akadálytalanul megjelenhessenek. Az alsóház tagjai nézve ez a jog most már csak annyiban van g

rlati érvényben, a mennyiben föliratok átnyúj-
 a alkalmával követhetik elnöküket a trón elé
 oguk van az uralkodó előtt polgári öltözékben
 gjelenni. A lordok házára nézve ez a jog többet
 ent ma is; minden lord, mint Anglia peerje,
 illetett tanácsadója az uralkodónak s ez alapon
 ndig joga van kihallgatásra jelentkezni.

Több parlamentmegkülönböztetést tesz továbbá
 rét ház tagjai között az állásukkal járó illet-
 ények tekintetében; a képviselőknek szokott
 pidijszerű vagy átalányozott pénzbeli illetmé-
 ök lenni, az első kamara tagjainak ellenben
 m. E tekintetben két irányban mutatkoznak
 érések; vannak államok, mint Anglia, Olasz-
 szág, Spanyolország, a német birodalom és a
 gtöbb német állam — a melyekben a képviselők-
 k sincs semmi fizetésök; viszont azokban az
 amokban, a melyekben a felsőház is választás
 apján nyugszik, többnyire a felsőház tagjai is
 znak, a képviselőkével rendszeren egyenlő fize-
 st, így: Franciaországban, az éjszakamerikai
 egyesült-Államokban és Svájcban. A dijtalan
 olgálat mellett szól az a szempont, hogy a tör-
 nyhozásban való részvétel az állampolgárok
 zalmának legmagasabb kifejezése levén, azt
 m szabad egyúttal jövedelmező állássá tenni s
 gy csak így biztosítható kizárólag a független
 emek részesedése a törvényhozás teendőiben.
 szont azonban ezzel szemben áll az a megfon-
 lás, hogy ha, a kötelességeiket híven teljesítő

emberekre nézve modern államokban meglehetősen terhes képviselői állást semmi legcsekélyebb anyagi kárpótlással sem kötjük össze, a kevésbé vagyonos egyénekre nézve a képviselőiséget egyszerűen lehetetlen megtenniük, és ezzel a parlamentet igen értékes szellemi erőktől fosztjuk meg.

Az alsóház hatáskörének specialitása rendszerint az államháztartás irányozásában és ellenőrzésében, a felsőházé viszont bizonyos állambiztonsági functiók teljesítésében szokott rejleni. A végrehajtó hatalom működésének ellenőrzése mindkettőnek földadata, de hatályosabb mértékben az alsóházé, mert parlamentáris fogalmak szerint az alsóház többségének bizalma az, melyre kormány támaszkodik, s melynek megvonása kormány bukását idézi elő. Ebből folyólag ez az állam joga vagy érdeke ellen súlyosan való kormány felelősségre vonása és vád alá helyezése is a legtöbb parlamentáris állam közjoga szerint, s így nálunk is az alsóház hatáskörébe tartozik, ez a jog némely államban nem csak a minisztereknek, hanem az államtanács tagjainak, sőt Angliában bármely magasabb államhivatalnoknak parlament általi beperlésére, valamint általánosan az állam ellen elkövetett súlyos vétségek megtorlására is kiterjed. A vád alá helyezett miniszterek fölött Belgiumban, Poroszországban a legfőbb bíróságok ítélnek; Svédországban, Norvégiában és Ausztriában egy külön e célból összeállított állami bíróság, a mely néhol a legfőbb bíróság

hatóságok, részben a parlament tagjaiból áll, hol a parlament által választott független pol-rokból. Ez utóbbi eljárás van megállapítva az isztria- és Magyarország közös ügyeit vezető zös ministerekre nézve is, a kiknek vád alá lyezését a delegatio, vagyis az ausztriai és ma-ar törvényhozás küldöttsége együttes eljárással n hivatva elhatározni.

Nálunk a képviselőház általános szótöbbségével d alá helyezett minister fölötti biráskodásra a lsóház által saját kebeléből titkos szavazás útján lasztott bíróság van hivatva; a főrendiház 36 got választ meg e célra, kikből 12-öt a vád alá lyezett minister vagy ministerek, 12-öt pedig a pviselőház által a maga kebeléből a vád kép-seletére kiküldött biztosok visszautasíthatnak; a egmaradó 12 tag képezi azután a bíróságot. Az róság által elmarasztalt ministernek a király ak általános közbocsánat — amnestia — alkal-ával kegyelmezhet meg.

Angliában az úgynevezett «impeachment» gyis a parlament előtti vádper az állam ellen lyosan vétkező vagy az államra káros eljárást ivető ministerek és más közhivatalnokok ellen — lajdonképen parlamenti jog szerint bárki ellen — egindítható az alsóház által, melynek a vád alá lyezést kimondó határozata következtében az gy tárgyalás és eldöntés végett a lordok háza, int «high court of parliament», parlamenti fő-róság elé kerül. Ha a vádlott peer, vagyis a

felsőház tagja, akkor ily esetekben a Lord high steward elnököl, ellen esetben a lordkanczella a lordok háza mindig teljes ülésében tárgyalja, bírálja el a pert s tagjai becsületökre való hivatkozással jelentik ki szavazatukat. Az alsóház küldöttei a lordok házának sorompója előtt képviselik a vádat, a vádlott ügyvédje a védelmet mindkét részről tanúk is hallgathatók ki; ha az elmarasztalás kimondatott, ismét az alsóház képviselői teszik meg a büntetés kiszabása iránti indítványt, az uralkodó azonban az elmarasztalásnak kegyelmet adhat.

Az angol parlament az ilyen vádpertől eltérő alakban, teljesen törvényalkotási formában gyakorolta azt a bírói jogát, hogy egyes egyének ket a haza ellen elkövetett cselekményökért megbélyegezzen és megbüntessen. Az ily eljárás célzó törvényjavaslatot bill of atteindernek nevezik. Ez tulajdonképen sokkal messzebbmenvő jog, mert a törvényhozási forma lehetővé teszi a tulajdonképeni vizsgálat teljes mellőzését, az azt a parlament jónak látta; az ilyen ítélethez úgy mint minden törvényhez — az alsó- és felsőház megegyezése és a korona szentesítése szükséges. Bill of atteinder útján lett az angol forradalom előjátékának idejében lord Strafford halálra ítélve.

A felsőház állambírósági jellege, mely Angliában az egykori Curia regis hagyományaira vezethető vissza, a legtöbb államban némi kifeje-

re jut. Nálunk is a főrendiház nem csak a vád helyezett ministerek fölött ítél, de tagjait üldi a legmagasabb bírói hivatalok viselői fő; fegyelmi úton itélni hivatott országos legfőbb yelmi bíróságba. Olaszországban és Francia-
 zágban is a senatus ítél úgy a vád alá helye-
 t ministerek tényei, mint az állam biztonsága
 en elkövetett bizonyos politikai vétségek fölött;
 szország senatusa a maga tagjainak bizonyos
 itettei fölött is bíraskodik, a mi szintén az
 golországi példán alapúl, a hol a lordok háza az
 tékes bíróság a peerek főbenjáró bűnügyeiben.
 Mint a felsőház egy speciális kiváltságát említ-
 em föl a francia senatus abbeli jogát, hogy a
 társasági elnöknek fölhatalmazást adhat a
 nzetgyűlés idő előtti föloszlatására. Ehhez ha-
 ló a német birodalom Bundesrathjának az a
 a, mely szerint a birodalmi gyűlés föloszlatá-
 oz az ő hozzájárulása szükséges.

Áttérek már most a parlamentek belső szer-
 etének, ügykezelésének, eljárásának ismerte-
 ére, szólva mindig legelőször saját parlamen-
 ik szabályairól és gyakorlatáról s ezzel szembe-
 tva az angol és a francia példát; más parla-
 ntekre figyelemmel csak annyiban leszek, a
 nnyiben azt különösen actualis vitás kérdések,
 gy nevezetes és érdekes specialitások teszik
 ktségessé.

A parlamentek belső életének és működésének
 adjét a házszabályok határozzák meg, a melyeket

a francziák *rèlements*-nak, a németek *Geschäftsordnung*-nak, az angolok *Standing orders*-nak vagy *sessional orders*-nek neveznek, a szerint mint állandó érvényűek, vagy csak egy ülésszakra szóló hatályval állapították meg. Az osztrák Reichsrath két házának szabályai részben érvénybe vannak igtatva, rendszerint azonban mindkét ház teljesen autonom jogkörben állapítja meg a maga szabályait, melyeknek csupán gyakori és elhamarkodott módosításai ellen szoktak némi korlátokat fölállítani; így nálunk azt a rendszert vezetjük, hogy a házszabályoknak a ház szervezeti és a tanácskozási rendre vonatkozó részeit illetően a módosítás csak az ülésszak berekesztése előtt a Ház előtt levő összes ügyek elintézésére vonatkozhat, tehát tárgyalás alá s a módosítás érvénye mindig csak a jövő ülésszakkal kezdődik. A parlamentek eljárásának igen sok szabálya azonban kivált a régibb parlamenteknél — nem írott szabályzatokon, hanem csak a hagyományon, a szokáson és szokáson alapul.

Nálunk — úgy mint a legtöbb parlamentben — mindkét ház első összejövetelénél a legidősebb tag, mint korelnök foglalja el az elnöki széket, a hat legifjabb tag a jegyzői helyeket; ezeknek ideiglenes functionáriusoknak a működése mindaddig tart, míg az országgyűlés ünnepélyes megnyitása után a képviselők számának felénél többében megbízóleveleiket benyújtották, a ház elnöke és alelnökei s jegyzői megválasztottak, illetőleg

endiház elnökségének kinevezése kihirdettetett. országgyűlést megnyitó trónbeszédet nálunk — en úgy mint a bezárót — a királyi várak trónmébe meghítt főrendek és képviselők jelenlétében ő felsége személyesen szokta a trónról fölasni. A francia kamarákban a korelnök csak lig szerepel, míg a ház ideiglenes elnökét megasztotta, a kinek elnöklete alatt megy aztán a gleges megalakulás, vagyis az elnök és többi ztviselők megválasztása végbe. Az angol gyakorlat az, hogy miután a felsőház termében megentek a koronát képviselő biztosok és helyet laltak a trón és a lordkanczellár mint elnök helyéül szolgáló kerevet — az úgynevezett upjúsák — között, a felsőház szertartásme-e, a fekete pálczás ajtónálló (gentleman usher the black rod) az alsóház termébe megy s az egybegyűlt képviselőket fölszólítja, hogy a őház sorompója előtt jelenjenek meg; ez meg-ténvén, a lordkanczellár ő felsége nevében föl-ja a két ház tagjait a parlament összehívása ul szükségessé vált teendőkre, nevezetesen az őház elnökének megválasztására és az eskü-telére. Ezután az alsóház ismét visszavonúl mébe és a ház kinevezett titkára a clerk, ki közben átvette a képviselők megválasztására atkozó jegyzéket, a nélkül, hogy az elnöki ket elfoglalná, vezeti az elnökválasztást, a ly rendszeren 2—3 fölszólalás után szokott egy-gúlag vagy szavazás útján megtörténni. Meg-

választatván az elnök — speaker, vagyis beszé-
mint az angolok nevezik — ez a képviselőktől
vette ismét a lordok házának sorompója elé vo-
s ott bejelentvén megválasztatását, kéri u-
annak, mint az alsóház privilegiumainak leg-
sőbb megerősítését. A lordkancellár a kor-
névében megadja a megerősítést s csak ezután
és miután az alsóház tagjai az elnök előtt le-
ték az esküt az uralkodó iránti hűségre, me-
végebe a lordok házában a királynő személyes-
lenlétében a parlamentet megnyitó trónbesz-
fölolvasása. Olaszországban is az a szokás, ha
a király maga jön a parlamentbe annak megny-
tása végett, mely alkalomra az elnöki emelvé
trónemelvénynyé változik át. Svédországban
országgyűlés tagjai a királyi palotába vonul-
s a király a trónbeszédet hermelin-palásttal a vi-
lain és koronával a fején tartja meg, miköz-
körülötte a királyi hercegek szintén palástokkal
hercegi koronákkal a fejükön, sorakoznak.

A képviselői megbízó-levelek vagyis választ-
jegyzőkönyvek elbírálásának elvéről már sz-
tam; itt csak megjegyezni kívánom, hogy a
képviselőházunkban, úgy mint a legtöbb par-
lamentben, mindjárt az első alakulásakor kisor-
osztályok járnak el ebben a tisztben, míg a
gásolt választások megvizsgálása és elbírálá-
bíráló bizottságok föladata.

A ház tagjai nagyobb részének igazolása u-
a tisztviselők megválasztása a legelső tea-

ly által a ház megalakulása teljessé lesz. Ná-
 nek az elnökön kívül általános szótöbbséggel
 t alelnököt és egy háznagyot, azonkívül vi-
 nylagos többséggel a házszabályok szerint hat,
 gyakorlat szerint nyolcz jegyzőt választ a kép-
 előház és pedig csak egy-egy évi ülésszakra ;
 ipán az elnök megválasztása szól az országgyű-
 egész időtartamára. A főrendiház csak jegy-
 it és háznagyát választja maga, szintén ülés-
 konként ; mindezek a választások titkos sza-
 zással ejtetnek meg. A ház elnöke vezeti a ta-
 cskozásokat, tartja nyilván a képviselőket, kik-
 k rövidebb időre szabadságot adhat ; ő intézi a
 z administratív teendőit s nevezi ki a ház
 vatalnokait, kik az ő fegyelmi hatósága alatt
 anak ; teendőiben helyettesei az alelnökök.
 jegyzők föladata a ház jegyzőkönyveinek vitele,
 járnak el a szónokok fölhívása, az ügydarabok
 olvasása s a szavazás körül az ülésekben ; azon-
 ül ellenőrzik az irodai kezelést ; végül a ház-
 gy tiszte a ház gazdasági ügyeiben való eljárás
 a ház rendjének fönntartásáról való gondos-
 lás.

A francia képviselői kamara és senatus el-
 kén kívül négy alelnököt, nyolcz jegyzőt és
 rom háznagyot választ ; valamennyi választás
 k egy-egy évi ülésszakra szól. Mindkét kamara-
 ök a házszabályok értelmében az illető kamara
 lotájában lakik, melynek belső és külső bizton-
 ga fölött őrködik s e végből a belátása szerint

szükséges katonai erővel is rendelkezik; a franciák kamara minden ülésének idejére egy száz katonaság vonul föl és helyezkedik az elnök trónjára. A német birodalmi gyűlés quæstorai vagyis háznagyait az elnök nevezi ki a képviselők közül. Az osztrák Reichsrath képviselőházában két háznagy van, Ordner elnevezés alatt; ott az elnök az alelnökökkel, jegyzőkkel és háznagyokkal alkotja a ház intéző bizottságát, mely a házi rendet is megállapítja.

Az angol parlament két házának elnökeiről már szóltam; ott a többi tisztségekre nézve a continentalisól egészen eltérő gyakorlat áll fenn. Az angol alsóháznak alelnökei nincsenek; egyes esetekben létrejött megállapodásokon nyugvó gyakorlat az, hogy akadályoztatása esetében a speaker a pénzügyi bizottság (committee for ways and means) elnöke helyettesíti, de ez mindig csak a ház által egyes ülésekre vagy az elnapolás társamára adott megbízásnak tekintetik. Éppen így a jegyzői és háznagyi tiszteket sem látják el a választott képviselők. A jegyzői teendőket a korona által éltékhosszigan kinevezett clerk teljesíti két segédjével. A háznagyhoz némileg hasonló, bár alsóbbrendű hivatal a Serjeant at arms-é, kit szintén a korona nevez ki, de a kit a ház elmozdíthat; ő a ház legfőbb rendőri közeg mint ilyen, az elnök utasításai szerint jár el a parlament elfogatási parancsait is ő teljesíti. A lordok házának elnöke, a lordkanczellár, ne

ikségkép tagja a felsőháznak; őt akadályoz-
 ása esetében a korona által esetleg kinevezett
 helyettes elnök vagy ilyennek nemlétében a lor-
 k által választott ideiglenes elnök helyettesíti.
 ordok házában különben az elnöknek a rendes
 ácskozásoknál majdnem semmi szerepe sincs.
 is egy clerk segédeivel, továbbá a már említett
 tete pálczás ajtónálló és egy Serjeant at arms
 nak el mint főhivatalnokok a ház szolgálatában.
 A parlament megalakulásához tartozik még az
 osztályok és bizottságok megalakítása. Ezelőtt e
 tekintetben két rendszer állott egymással szem-
 be: a francia osztályrendszer és az angol
 mittee-, vagyis bizottságrendszer. Az osztály-
 rendszer abból áll, hogy a ház megalakulásakor
 a szűrés útján lehetőleg egyenlő számú osztá-
 lyokra oszlik — nálunk a képviselőház kilencz
 osztályra, a francia képviselői kamara tizenegyre,
 szenatus kilenczre; — ezeknek az osztályoknak
 adata volna minden a ház elé kerülő fontosabb
 tárgyalás előkészítő tárgyalása. Ennek a rendszernek
 főnyelveül tekintik azt, hogy az osztályok fesztele-
 bb, a nyilvánosságot mellőző tárgyalásainál a
 közvélemény részvétele a szónoki képességekkel nem bíró
 tagokra nézve is könnyebb, a javaslatokkal így min-
 den képviselő kénytelen foglalkozni s azok gon-
 szabban előkészítve kerülnek a plenum elé.
 Másrészt, ha elgondoljuk, hogy mai nap a javas-
 latok túlnyomó nagy részénél mily fontos és
 nagy szerep jut a kormány képviselőinek, be-

kell látnunk, hogy szinte lehetetlen minden javaslatot kilencz vagy még több osztály által tárgyalatni végig külön-külön, mielőtt a döntő tárgyalás elérkeznék. Ezzel szemben a bizottsági rendszer abból áll, hogy a javaslatok előkészítési tárgyalását főképp a szakértelmű szempontjai szerint összeállított szaksbizottságok végzik; ennek előnye a gyors és a mellett szakszerű tárgyalás hátrányául tekinthető, hogy aránylag kevés képviselő vesz befolyást a javaslatok előkészítésében s ismerkedik meg azok részleteivel.

Nálunk a házszabályok még fönntartják az osztályrendszert, de combinálva a bizottsági rendszerrel; a gyakorlatban pedig teljesen áttértünk a tiszta bizottsági rendszerre s évek sora óta nem volt tárgy, a melyet a ház az osztályokhoz utasított volna, a melyek egész céltalanul alakulnak meg minden ülősszak elején. A franczia kamara ugyan még az osztályokban — bureaukban — tárgyalnak, de mindinkább túlsúlyra vergődik is a bizottságok szerepe s az osztály főteendői ott is, mint a német és osztrák parlamenteké. Tulajdonképen a bizottságok tagjainak osztályokként való megválasztása képezi. Az angol parlament nem ismeri az osztályokat, ott csak bizottságok vannak, de viszont ott egy oly nem tárgyalásnak hívják, a mely nem egyéb, mint az osztályokban való tárgyalás módjának alkalmazása az egész házra; ez tudniillik a háznak bizottsággá való alakulása: az egész ház bizottság.

nt mondani szokták (committee of the whole use). Ha a ház bizottsággá alakul át, a speaker helyét s az elnöki jogart — a macet — mely fölvonulásoknál az elnök előtt vitetik és mely a míg ő ül ez elnöki székben, mindig a ház asztalán fekszik, az asztal alá helyezik; a bizottsággá alakult házban az elnöklést, mint «chairman» rendesen a pénzügyi bizottság elnöke veszi, s ilyen bizottságszerű tárgyalásánál a háznak ga van minden tagnak egyszerűen többször is megszólalni a tárgyhoz. Mai nap majdnem minden fontosabb tárgyat a ház bizottságilag is tárgyal, a mi nem zárja ki a külön bizottság általi özetes tárgyalást; ilyen külön bizottságai az angol parlamentnek kétfélék vannak: állandók ideiglenesek; megválasztásukat részint a ház maga eszközli, részint a committee of selection-re, választó bizottságra bizza. Az északamerikai egyesült-Államok congressusának bizottságrendere, úgy mint általában belső szervezete lényegleg megegyezik az angollal.

A magyar képviselőháznak a házszabályok szerint az állandó igazolási és összeférhetlenségi bizottságon kívül tizennégy állandó szakbizottsággal kell birnia, de a gyakorlat már az állandó bizottságok számát is szaporította s ezenkívül néha öfordul egyes speciális javaslatok vagy ügyek tárgyalása alkalmából külön ideiglenes bizottságok kiküldése. A főrendiház bizottságainak száma igazoló bizottságon kívül csak hat,

A népképviselői intézmény természetéből fakadó szabály a parlamentek tárgyalásainak nyilvánossága; ennek megfelelően nálunk is úgy a képviselő-, mint a főrendiházban a közönségnek ülésterem karzataira való bocsátásáról gondolkodva van a nagy közönségnek a sajtó útján való értesülése érdekében a hirlaptudósítók szerepe mindkét házban külön karzatok van fönntartva, a tárgyalások pontos följegyzése céljából pedig gyorsírók alkalmazva.

A nyilvánosság megszorítása, esetleg kizárása csak két esetben következhetik be: ha a karzat közönség elnöki figyelmeztetés után is a rendet zavarja, mely esetben az elnök a karzat illető részének és szükség esetében az egész karzat kiűritését rendeli el; és ha a ház az elnök, vagy a ministerek, vagy tíz*) tag kívánatára zárt ülésszé válik át. Határozat azonban egyik esetben sem hozható mindaddig, míg az ülés a nyilvánosság számára újból meg nem nyitott. Ellenben a két ház bizottsági ülései csak a ház tagjai nézve nyilvánosak; e tekintetben kivételt csupán a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságok a delegatio — plenáris ülései képeznek.

Sajátságos, hogy a parlamentarismus mint államában, Angliában a két ház tárgyalásainak nyilvánossága mindeddig legkevésbé vált a közönség elismert jogává. Az angol parlamenti fi

*) Újabb módosítás szerint husz tag kívánatára.

ás még ma is ignorálja az idegenek jelenlétét karzaton, azokat csak mintegy megtűri, úgy ha egy tag figyelmezteti az elnököt, hogy genek vannak jelen, mintha az valami rendes dolog volna, az elnök azonnal kérdést tesz intézni a házhoz s ennek elhatározását ni, vajon az idegenek eltávolítandók-e? a mit ébiránt az elnök saját hatáskörében is bár or elrendelhet. Csak a nők iránt — a kik iszen elkülönített karzatot foglalnak el — ki- letes és elnéző az angol eljárás, a mennyiben ancor, ha a ház a karzat kiürítését elrendeli, ökökkel rendesen csak közölni szokták, hogy mi z a tanácskozás tárgya s az ő belátásukra van va, vajon maradni akarnak-e vagy távozni? gától értetődik, hogy az idegenek eltávolítása angol parlament tárgyalásait semmi tekintet- t sem akasztja meg, viszont azonban a kar- i közönségre nézve az angolok nem tesznek lönbséget a között, vajon a ház mint «ház» gy mint «bizottság» tanácskozik-e s az egész z bizottságának ülésein is megtűrik a közön- get. Megjegyzendő, hogy a lordok háza meg- gedi a képviselőknek az ülésteremben való anlétét, de csak a «gyapjúzsák» környékén, a lyet a házon kívül levőnek tekintenek.

A franczia parlament szabályzata szerint a mara csak akkor alakul át zárt üléssé, ha azt sz tag kívánja és a kamara elhatározza; mi- lyt a zárt ülés oka megszűnt, a tanácskozás

ismét nyilvánossá válik. A francia és az olasz házszabályok épen oly szigorúan tilalmazzák a tagoknak a parlamenti tagok tanácskozási czéljaira fönntartott helyiségekbe való behatolást mint az angol alsóház szabályai; e tekintetben sajátos elterés mutatkozik az északamerikai Egyesült-Államok congressusának gyakorlatában a mennyiben ott a képviselőház és senatus tagjain kívül a hirlapírók, főbb hivatalnokok, és egyes szövetséges államok törvényhozásának tagjai is az elismerésben és kitüntetésben részesített főbb katonatisztek magában az ülésteremben foglalhatnak helyet.

A parlamenti ülések rendes ideje nálunk a képviselőházban délelőtti tíz órától délutáni tíz óráig, a főrendiházban délelőtti tizenegy órától délutáni három óráig szokott tartani; ritkán van délutáni, még ritkábban éjjeli ülésre eset; ha az ülések meghosszabbítása vált szükségessé, rendszeren egy órával toldták csak meg a szabályszerű időt. Az angol parlament alsóháza a hét napján délutáni három órakor, a lordok háza rendszeren öt órakor kezdi ülését; az ilyen délutáni ülés a house of commonsban — ha az elnapolt ügyek előbb ki nem mondatik — éjfélután egy óráig tarthat; a szerdai napot szokta az angol parlament a kisebb fontosságú ügyek elintézésére szánni s ilyenkor az ülés déli tizenkét óráig kezdődik és hat óráig tarthat. A nyugaton általánosan szívesebben használják a délutáni és esti órákat.

ülésezésre, mint a délelőttiakat; a meghosszabbított ülések dolgában körülbelül a lehetőség első határát közelítette meg az osztrák Reichsrath képviselőháza a két év előtti obstructió idején a maga majdnem 24 órás üléseivel. A házasságok és bizottsági tárgyalások idejének kellő megosztására nézve czélszerű rendelkezést tartalmaznak a francia képviselőház szabályai, melyek szerint a hétnek két napja rendszerint a bizottsági üléseknek hagyandó fönn s ilyenkor házasságok nem tartatik.

Az ülések külső formája és bevett szokásai ghívebben szokták a nemzet jellemét és sajátosságait kifejezni. Nálunk általában meglehetősen egyszerűség s a formák és külsőségek elhanyagolása vált az utóbbi évtizedek alatt parlamenti életünkben uralkodóvá; viszont azonban társadalmi illemszabályainknak megfelelően a leggyöbb illetlenségnek tartanók az ülésben kalappal a fejünkön jelenni meg. Az angol parlament hihetetlen merevséggel ragaszkodik mindenáron a bevett formához és czeremoniához, nem törődve vele, hogy annak a mai korban talán már semmi értelme sincs, de egyáltalán nem látja az illetlenséget abban, ha a parlament tagjai — mint az ott a clubokban is szokásos — kalappal a fejükön ülnek helyeiken. Egyébiránt a kalapvetés- és föltevésnek az angol parlamentben megvannak a maga szabályai; így nevezetesen az, hogy a képviselőnek kalapját levenni, mihelyt

fölkel helyéről, vagy mihelyt őt beszédjéről valaki megszólítja. A hagyományok kedvéért az angolok sok kényelmetlenségnek is alávetik magokat; az alsóházban a speaker akkor parókával a fején és robában, vagyis hosszú palástban ül helyén; a lordoknak és képviselőknek, sőt még a ministereknek is nincs sem asztalkájuk vagy polczuk helyeiken, csak padok és följegyzéseket legfőlebb a térdökre tett papiros tehetnek. A lordok házában az elnök mögött álló trón emlékeztet arra, hogy az uralkodó üléseken mindig jelen lehet, a minthogy régi időkben — még a múlt században — tény gyakran jelen is volt, olyankor is, ha nem a prærogatíváit gyakorolni; a megjelenő lordok a trón előtt mindig meghajtják magokat, mint képviselők is az elnökség előtt.

Az angol parlamentben nincs szószék, mindenki a maga helyéről beszél, biztos hely azonban a képviselőknek szintén nincsenek és a szokás, hogy az alatt az ima alatt, a mely az ülés megkezdése előtt a ház káplánja mond az angol parlamentben, úgy mint az északamerikaiiban, igyekszik magának kiki helyet foglalni a névjegyével vagy kalapja letevésével megjelölni. Nálunk is a szószéket a képviselőházban csak bizottsági előadók szokták használni, nem úgy mint Franciaországban, a hol külön elnöki engedélylyel lehet csak máshonnan, mint a szószékről beszélni, még a névszerinti szavazások

is szavazólapjuk átadása végett a kamara
ai a szószerűkre mennek föl.

parlamentari tárgyalások formális szabályai-
tüzetes fejtegetésébe jelen előadásom kereté-
nem bocsátkozhatom; sokszerűek és bonyo-
ak azok s a tárgyak természete szerint is
ileg különbözők, a mint törvényjavaslatok
y kérvények, interpellációk vagy ügykezelési
lések forognak szóban. Csak röviden jelzem
t, hogy nálunk a múlt ülés jegyzőkönyvének
lesítése után mindenekelőtt az elnök, a
ottságok előadói és a kormány tagjai szokták
mentéseiket megtenni, melyek rendszerint
a igényelnek érdemleges határozatot, azután
a napirendre tűzött ügy tárgyalása, és
ig — a mennyiben törvényjavaslat forog szó-
— előbb az általános tárgyalás, azután
zakaszonkénti vagyis részletes tárgyalás s
ül — de sohasem ugyanabban az ülésben,
elyben a részletes tárgyalás befejeztetett —
ígynevezett harmadszori olvasás, mely után
avaslat a főrendiházhoz küldetik át s ha
onló eljárással ott is letárgyaltatott, a két
nak egy közös bizottsága vizsgálja át a meg-
pított szöveget szentesítés alá terjesztés végett.
épviselőházban hetenként kétszer van helye
ítványok bejelentésének és interpellációk elő-
esztésének és egyszer a kérvények tárgyalása-
. Interpellációknál csak az interpellálónak
ministernek, kihez a kérdés intéztetik, van

szólásjoga s a ház vagy tudomásul veszi a választ vagy napirendre tűzi azt. Minden vitában mindenki csak egyszer szólhat s terjeszthet be módosítást vagy határozati javaslatot, csak a bizottsági előadók s azok, kiknek javaslatát legalább tizen írták alá, élhetnek még a zárszó jogával. A ministerek bármikor fölszólalhatnak; s kérhetnek ezenkívül bármikor azok is, kik személyes megtámadásra válaszolni, a házszabályok hivatkozni vagy félremagyarázott szavaik értelmét helyreállítani, vagy végül indítványuk visszavonni akarják. A szavazás rendszerint állás és ülvemaradás által, húsz tag írásbeli kívánatára pedig név szerint történik. Határozatképes a képviselőház, ha száz, a főrendiház, ötven tagja van jelen.

A francia képviselői kamara szabályainak mieinktől való lényegesebb eltéréseiképen emléltethetem, hogy ott az interpellációk fölött van helye s a ház különböző indokolás mondhatja ki a napirendre térést. A törvényjavaslatok tárgyalása ott meglehetősen bonyolult, mert tulajdonképen kétszeri részletes vitának van helye, melyeknek másodikik csak nappal az első után indulhat meg, és mert módosítványok rendszerint a bizottsághoz kerülnek, de a sürgősség kimondásával az eljárás lényegesen egyszerűsíthető és megrövidíthető. A francia kamarában pénzügyi természetű törvényjavaslatok fölött szükségkép név szerint

vázni; határozathozatalhoz a képviselők összes ma abszolút többségének, vagyis 291-nek kell lennie. A ministereknek és a kormányviselőinek ott is bármikor szabad felszólalnak, de utánuk a képviselők szót kérhetnek, ha a vita bezárása után szólaltak föl. A két ház valamely javaslatra nézve eltérőleg határozott, közös egyeztető bizottság kiküldésére lehet helye, a melynek javaslata alapján határoz azután újból a két ház.

Az angol parlament a maga teendői tekintetében megkülönböztetést tesz a public-billek és a private-billek közt; az előbbiek oly közérdekű javaslatok, a melyeket a ház tagjai terjesztenek, — ott tudniillik a kormányjavaslatokat is a ministerek úgy, mint a ház tagjai mutatják be; utóbbiak rendszeren a házban kívül állók folyamatai alapján kerülnek szőnyegre s oly, inkább gánérdekű ügyekre vonatkoznak, melyek — mint a honosítás, jogi személyiség adományozása, vasuti concessió stb. — más államokban kormányzati, nem parlamenti hatáskörben intézettek el. Ezekenkívül a tanácskozás tárgyát a perpellációk — questions, — kérvények — petitions — és különböző indítványok — motions — képezhetik. Az ügyek e különböző csoportjainak tárgyalására az ülések idejének más-más szakai kijelölve, úgy hogy az illető időpont elérésekor a rend szerint a másik ügycsoportra kell térni. A billek, vagyis törvényjavaslatok tárgya-

lására a szabály három olvasást kíván meg: az első csak formális, melyet vita nem követ, csak a javaslat kinyomtatása; a második az általános vita; ha ennek befejeztével a ház azt határozza meg, hogy a javaslat tárgyalásába belémeget, akkor vagy külön bizottsághoz, vagy az egész ház bizottságához utasítatják s a bizottság körében megy tulajdonképen a részletes vita végére. A bizottság tárgyalásáról a chairman, vagy a bizottsági elnök jelentést tevé a háznak, a legfőbb szövegbeli módosítások után szokott harmadszori olvasásban elfogadni a billt, mely ha érdemleges módosítások szüksége forog föl, a bizottsághoz való visszautasítás hozandó javaslatba. A harmadszori olvasásban elfogadott billt a másik házhoz megy át; a két ház eltérő nézetek kiegyeztetésére kiküldöttekből alakuló értekezletek szoktak tartatni. A lordok háza határozatképesnek tekintetik, ha csak három lord van jelen, ellenben az alsóházban negyven a «quorum» vagyis a határozathozatalhoz megkívántató legkisebb száma a jelenlevőknek. A mennyiben szavazás szüksége áll elő, a tagok az előtervezetekbe, a lobbykba mennek s a szerint a miük igen-nel vagy nemmel szavaznak, két különböző ajtón lépnek be az ülésterembe s a belépésüket vetetnek számba szavazataik.

Az interpellációk az angol parlamentben formai tekintetében nagyon szűk keretben mozognak. A mennyiben sem hosszabb beszéddel össze nem

phetők, sem vitára nem vezethetnek; viszont
 onban az interpellálendő személyére nézve
 ajdonképen a parlament minden tagjára kiter-
 zthetők; nem csak ministerekhez, de egyéb oly
 vatalnokokhoz vagy a kormány megbízottjai-
 z, a kik tagjai a háznak, intézhetők hivatalos
 tásköriekre vonatkozó kérdések, sőt egyéb
 gokhoz is a parlament tevékenységét érintő
 yekben. Ellenben nem intézhető interpelláció
 y ministerhez, a ki nem tagja annak a háznak,
 ert az angol parlamenti jog és gyakorlat
 erint a ministerek is épen csak mint lordok
 gy képviselők jelenhetnek meg és szólalhatnak
 : egyik vagy másik házban s innen van, hogy
 a miniszerelnök véletlenül lord — mint a
 enlegi is — egy más minister viszi az alsóház
 aderének, vagyis vezetőjének, tudniillik a kor-
 ány alsóházi első képviselőjének szerepét.

Az utóbbi időben majdnem az összes parla-
 menteknek gyakran kellett küzdeniök oly törek-
 sek ellen, a melyek a parlamentáris szervezet
 ndes működésének megakasztását vagy teljes
 eghiúsítását czélozzák. Ezek nyilvánúlhatnak
 nétlődő és hosszantartó rendzavarásokban,
 etleg erőszakoskodásokban, és nyilvánúlhatnak
 eredményes tanácskozásoknak parlamentáris
 rmák között való megakadályozásában, részint
 ándékosan szertelenül hosszúra nyújtott, mindig
 egújuló vitákkal, részint szavazások, halasztási
 ditványok s egyéb effélékkel. Az ilyen, parla-

mentáris formák között való megakadályozása eredményes tárgyalásoknak az, a mit obstructiónak szoktunk nevezni. A rendzavarás és az obstructió ellen a parlamentek szabályai és gyakorlati korlátai számos többé-kevésbé hatályos elleneszervert alkalmaznak.

Itt első sorban a cloture fogalmával találkozunk, a mely semmi egyéb, mint annak lehetősége, hogy bármely vitának bizonyos időpontban vagy szabály szerint, vagy tett indítványra a háztöbbségének határozatával berekeszthetőnek kell lennie, tekintet nélkül arra, szándékozott-e megvalakiki a vitában fölszólalni vagy nem. Ez a rendszabály ma — a miénket kivéve — úgyszólván az összes nevezetesebb államok parlamentjeiben valamely alakban megvan.

A francia képviselőház szabályai szerint ha az elnök be akarja rekeszteni a vitát, kérdésintéző a házhoz; a berekesztés ellen csak egy tag szólalhat föl; ha a bezárás melletti többség kétséget kelt, a vita folytatódik, ha nem, berekesztetik. Az osztrák Reichsrath képviselőházában egy tag is indítványozhatja a vitaberekesztést, mely fölött a ház nyomban egyszerű többséggel határoz; ha a berekesztés ki van mondva, a jelentkező és a vitáról lemaradt szónokok egymás közt egy vezérszónokot — Generalredner — választanak, ha pedig megegyezni nem tudnak, a sors dönt. A német Reichstagban 30 tag által támogatott indítvány alapján határozhatja el a ház a vitát.

beszédét. Angliában legutóbb 1888-ban alkottak szabályt a cloture tekintetében. E szerint mely képviselő indítványozhatja a vita beosztását, de az elnök belátásától függ, vajon a döntést a ház elé terjesztendőnek találja-e? ha 1, száz tagból álló többségnek a berekesztésre való szavazata elegendő annak kimondására. De a cloturenek ezeknél az európai fajainál sokkal messzebb menő az az eljárás, amelyet a viták szabályozására az északamerikai államok congressusának képviselőháza alkalmaz, melyet általában time-rule-nak, időszabálynak szoktak nevezni. E szerint nem csak a napok nemei vannak órák szerint beosztva — mint részben Angliában is — de a beszédek hossza is meg van szabva: különös engedély nélkül egy óránál tovább nem szabad beszélni, módosítás melletti felszólalás öt percnél tovább nem tarthat s ellene csak egy szónok szólhat föl szintén öt perczig; ésetről-esetre az egész vita hossza előre megszabható s a vita beosztásának befejezésére is záros határidő tűzhető ki; ha egy javaslat részletes vitájának határideje előre ki volt szabva s akkorára a vita a részletekkel el nem készült, a javaslat beszéd hátralevő része fölött egyszerre ejtetik meg a szavazás. Szóval, ilyen szabályok mellett a vita nemcsak egész működése egy óraművé válik, hanem az obstructio elleni küzdelem azonban nemcsak a vita hosszúra nyújtása elleni hatályos

rendszabályokkal, hanem a tapasztalás útjának szerint a házszabályszerű rendelkezések egész sorát léptette életbe különösen Angliában, a melyek a tárgyalásoknak egyesek vagy a kisebbség részéről való önkényes megakasztása, összekuszálása, meddővé tétele ellen irányultak;*) ezek közül különösen egyre kívánunk utalni, melyet az angol alsóház 1888-ban hozott be a könnyelműen és vexatorius czélból előhozott névszerinti szavazások ellen; e szerint a ház elnök, ha azt a benyomást nyeri, hogy a névszerinti szavazás — melyet ott két tagnak van joga kívánni — csak vexatorius czélból kérelmezett fölállásra szólítja föl először az egyszerű szavazást kívánókat, azután az azt ellenzőket, s csak a kisebbség szembeszökő, a névszerinti szavazást elmarad.

A belső rendzavarások és a házszabályok megsértése elleni erélyesebb rendszabályok a parlament fegyelmi hatalma saját tagjai fölött szintén élénken vitatott kérdései az újabbkori parlamentáris gyakorlatnak, a melyeknek megoldásában ugyancsak Anglia járt legelől, a hat tudvalevőleg régebben a legszigorúbb rendszabályokat alkalmazták egyes tagok ellen s a képviselőségtől való megfosztásra, letérdeletésre, bebörtönözésre is volt elég eset.

*) Legújabbban nálunk is a képviselőház szabályainak több pontját módosították ily irányban.

Nálunk a képviselőház szabályai először is azt adnak az elnöknek, hogy az oly szónokot, ki a közérkölcshöz és illemet sértő, vagy szabályként a ház tekintélyével össze nem férő kifejezést használ, vagy valamely osztály, nemesség vagy hitfelekezet ellen gyűlöletre izgat, vagy végül a ház valamely tagja ellen durva támadást követ el, rendreutasíthassa, sőt tőle a szót elvontatja az első alkalommal is megvonhassa, ha pedig ugyanazon beszédében másodszor is ugyan- en hibába esik, tőle a szó okvetetlenül meg- andó, sőt a körülményekhez képest, ha a szónok magát elegendőképen ki nem mentené, a ház vita nélkül, egyszerű szavazással jegyző- könyvi megrovást is határozhat el. Továbbá ki- mondják a házszabályok, hogy az elnök név- erint rendreutasíthatja azt is, a ki a rendet zavarja; ha pedig az illető tag a rendzavarást folytatja és rögtön intézkedés szüksége nem látog föl, valamint az elnök iránti engedetlen- ség egyéb eseteiben az elnök kérdésére a ház elutasíthatja a mentelmi bizottságot, hogy a további intézkedés iránt huszonnégy óra alatt javaslatot tegyen. A mentelmi bizottság javaslata, mely előtt a ház vita nélkül határoz, ily esetben a háznak ünnepélyes megkövetésére, vagy a jegyző- könyvi megrovásnak a hivatalos lapban és az illető képviselő kerületében falragaszok által közzétételére, sőt ismétlés esetében hatá- rozott tartamú időleges kizárás elrendelésére

terjedhet ki. Ily eljárás alkalmazható az a szónok ellen is, a ki már jegyzőkönyvi megrovást kapott s ugyanabban az ülészakban ugyanazt a hibát újból elköveti; ily eljárás azonban eddig tényleg nem alkalmaztatott.

A francia képviselői kamara szabályai szerint a rend és fegyelem ellen vétő képviselőkhöz szemben alkalmazható fegyelmi eszközök a következők: rendreutasítás, rendreutasítás jegyzőkönyvbe való beírással, censura vagyis megrovás végül censura az ülésekből való ideiglenes kizárással. A másodfokú fenyítés, vagyis a jegyzőkönyvbe beírt rendreutasítás az oly képviselőé, a ki ugyanabban az ülésben már egyszer rendre utasított s következménye a képviselői illetmények felének tizenöt napra való megvonása. A rendreutasított képviselőnek mindezen jogai van — meghajolva egyébként az elnöki kijelentés előtt — saját mentségére szót emelni az elnöktől függ a rendreutasítás föntartása vagy elejtése; az egy ülésben kétszer rendreutasított képviselőtől a ház határozatával a szólásjoga arra az ülésre megvonhatja. A censura alkalmaztatik oly képviselő ellen, a ki kétszeri rendreutasítás után is vét a rend ellen ugyanabban az ülésben, vagy a kit harmincz nap leforgása alatt háromszor ért a rendreutasítás, mi végből a jegyzők nyilvántartják az adott rendreutasításokat; ugyancsak censura alá esik az oly képviselő a ki a rendzavarásra, vagy a törvényhozás

nunkától való tömeges tartózkodásra jelt adott, vagy a ki egy vagy több tagtársa ellen sértő, kiívó, vagy fenyegető nyilatkozatot tett. A censura s beiratik a jegyzőkönyvbe s maga után vonja a képviselői illetmények felének megvonását egy óra s a censurát tartalmazó jegyzőkönyv ki nyomtatását és községenként falragaszokon való kihirdetését az illető képviselő kerületében az ő költségén. Végül az időleges kizárással egybekötött megrovás az ugyanazon ülésben már kétszer megrótt képviselő ellen alkalmaztatik, míg szintén az olyan ellen, a ki nyílt ülésben erőszakoskodásra, polgárháborúra, törvényszegésre hí fel, vagy a kamarát, egy pártot, az elnököt, a kormány tagjait, a senátust vagy a köztársaság elnökét, sértéssel vagy fenyegetéssel illeti. A kizárás első ízben tizenöt, másodízben harmincz ülésre szól. A censura mindkét nemét a ház egyszerű szavazással határozza el s ha a kizárt képviselő vonakodik távozni, az ülés felüggesztendő és az illető képviselő letartóztatható; ha pedig a kizárt képviselő a kizárás tartama alatt behatol a kamara helyiségeibe, a ház nagy őt elfogathatja s egy e célra rendelt szobában letartóztathatja.

Az angol képviselőházban a rendfönttartás legerősebb eszköze a speaker, vagyis elnök hagyományos nagy tekintélye, a mely gyakran oly szembetűnően nyilvánul, hogy például elég az elnöknek székéről fölállnia, hogy a zajongó ház

lecsendesesdjék. Továbbá a hosszú gyakorlat Angliában igen részletesen és pontosan ír körül úgy a szónok, mint az őt hallgató tagok magoktartásának szabályait, úgy hogy ott bár mely szabálytalanság megállapítása körül kétsé alig merülhet föl. Mégis jellemző, hogy ott is főleg az újabb időben kellett a parlament fegyelm szabályait szigorítani s az elnök jogait kiterjeszteni, főképp a tanácskozások akadályozására irányuló kísérletekkel szemben. A ki az angol alsóházban a szabályokkal, az elnök tekintélyével összeütközésbe jön, a ház által megrovással, a ülésektől való felfüggesztéssel s végül elzárással is büntethető; a felfüggesztés első ízben egy hétre, másodikban két hétre, harmadikban egy hónapra szól; ily büntetés a tagokat a háznak bizottsági tárgyalásai alatt való magoktartásaért is érheti, de annak kimondása csak nyílt ülésben a speaker által történhetik. A mennyiben nagymérvű rend zavarás rögtön intézkedést tesz szükségessé, ház-ülésekben a speaker, bizottsági ülésekben a chairman jogosítva van a rendzavaró tagot a serjeant at arms által rögtön kivezettetni s az ülés további folyama alatt többé be nem bocsáttatni. Tagoknál egymás közt váltott sértő kifejezéseivel szemben az angol parlament igyekezete mindig oda irányul, hogy a sérelem jóvátétessék s az ellenségek felek kibéküljenek. Egy parlamenti tagnak ülésben tett nyilatkozataért való kihívását az angol parlament privilegium-sértésnek tekinti s min

at bírálja el. Ha egy tag a másikat nyílt ülést sértéssel illeti, rendesen mindkettőt a serent at arms őrizetére bizzák s addig el nem sátják, míg a házat nem biztosítják felőle, y egymás ellen semmi ellenséges lépést sem nak tenni.

Ezek a legfigyelemreméltóbb rendszabályok, melyek a parlamenteknek különösen újabbkori életében fegyelmök, belső rendjök és tekintélyök tartása érdekében kifejlődtek. Hatásuk titkadesen alkalmazásuk igazságos, időszerű és kétséges voltában rejlik; hogy tudniillik sohase jelenek föl úgy mint egyes kisebbségek elomása a többség részéről, de mint — mondni — a parlamenti és az országos közvélemény szakszolgáltatásának tényei.

www.libtool.com.cn

Franklin-Társulat által kiadott Olosó Könyvtárban
megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

- Ássy Gyula** gróf beszéde a véderő-törvényjavaslat tárgyalásában. (674) 10 kr.
- Ágasi Aladár**. I. Frigyes Vilmos porosz király (633—634) 20 kr.
- Árkai József**. Utazás ismeretlen állomás felé 1849—1865. 726—730) 50 kr.
- Árkai Augusztus** családja s kora. Francziából Molnár A. (169—171) 30 kr.
- Árkai Győző**. A kilenczvenes évek reformeszméi és előzményeik. (408—409) 20 kr.
- Árkai Benjam. Adolf**. Egy ismeretlen iratai közt talált történet. Francziából ford. Moravesik Gyula. (530—531) 20 kr.
- Árkai Antal**. A magyar közoktatás és közmívelődés némely főbb kérdéseiről. (241—244) 40 kr.
- Árkai Kálmán**. Werbőczy István és hármaskönyve. (1106) 10 kr.
- Árkai Ferencznek** az 1861-ik évi országgyűléstől elfogadott két fölirata. Közli Kónyi Manó. (703—704) 20 kr.
- Árkai Deák Ferencz** emlékezete. (665—666) 20 kr.
- Árkai Ferencz** miért nem ment el az 1843-iki országgyűlésre. Közli Kónyi Manó. (257) 30 kr.
- Árkai S.** A magyar történetírás történelme. — Sayous E. A magyar történelem kútforrásai. Mindkettőt ford. ifj. Szinnyei J. (77—80) 40 kr.
- Árkai Szalay László** és munkái. Fordította ifj. Szinnyei J. (121—124) 40 kr.
- Árkai-Arnold Florence**. Deák Ferencz. Életrajz. Angolból fordította Pulszky Ágost. (333—337) 50 kr.
- Árkai V. II. Lajos** és udvara. Történeti rajz. (99—100) 20 kr.

- A Franklin-Társulat** által kiadott **Olcso Könyvtár**
megjelent és minden könyvkereskedésben kaphat
- Freemann A. E.** Az angol alkotmány fejlődése. (878—879)
- A történelem tanulmányozásának módszerei. Angol fordította Hegedüs Pál. (943—946)
- Gervinus G. G.** Bevezetés a tizenkilencedik század történetébe. Németből ford. Rozsaági Antal. (501—503)
- Gregorovius.** Pápák siremlékei. Ford. Hegedüs I. (517—518)
- Guizot.** A democratia Franciaországban. Francziából ford. Kohlbauer Ferencz. (935—936)
- Hofmannsegg gróf** utazása Magyarországon 1793—1794. Németből ford. és bevezette Berkeszi István. (581—582)
- Kis János** superintendens emlékezései életéből magáról feljegyezve. Második kiadás. (741—747)
- Kölcsey F.** Országgyűlési naplója 1832—1833. (416—417)
- Kónyi M.** Beust és Andrássy 1870—71-ben. (717—718)
- Lánczy Gyula.** A magyarság az Árpádok korában. Történelmi tanulmány. (1019—1020)
- Lavissee Ernő.** Európa politikai történetének áttekintése. Francziából ford. Angyal Dávid. (755—756)
- Leroy-Beaulieu.** A zsidók és az antiszemita áramlat. Magyar ford. Simonyi Jenő. (214—215)
- Macaulay T. B.** Machiavelli. Ford. B. P. (8)
- Lord Bacon. Fordította B. P. (29—31)
- Milton. (51—52)
- Byron. Fordította B. P. (65)
- Barère Bertrand. Ford. Angyal D. (177—178)
- A pápaság. Fordította B. P. (216)
- Nagy Frigyes. Ford. Szentkirályi M. (281—282)
- Johnson Sámuel. Angolból fordította Aszalay Gyula. (1029)
- A magyar emigráció mozgalmái 1859—1862.** Kéziratok Lajos emlékiratainak nyomán. (431—432)

Inklin-Társulat által kiadott **Olasó Könyvtárban**
 megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

- let Gy. Lengyel- és Oroszország. Ford. de Gerando
 tonia. (104—105) 20 kr.
- squieu K. Elmélkedések a rómaiak nagyságának és
 nyatlásának okairól. Ford. Orlai Antal. (781—782)
 www.libtool.com 20 kr.
- y-Grenville E. C. A francia politikai életből. For-
 ották Belényesi és Huszár. (96—98) 30 kr.
- apoleon. A tüzérség multja és jövője. Francz. ford.
 . Theisz Gyula. (675—676) 20 kr.
- nyi Ambrus. A francia forradalom hírlapjai és hírlap-
 i. (466) 10 kr.
- o Silvio. Börtöneim. Olaszból Erdélyi K. (511—513)
 30 kr.
- ott H. Il. Fülöp. Ford. Szász K. (553—554) 20 kr.
- ry Ágost. Pázmány Péter. (332) 10 kr.
- ry Ferencz. Eszmék Magyarország története philo-
 phiájához. (214—215) 20 kr.
- artinovics és társai. (332) 10 kr.
- utazások Magyarországon és a Balkán félszigeten.
 54—1717. Összegyűjt. Szamota I. (767—772) 60 kr.
- er Jenő. A socialismus diadala után. (1119—21) 30 kr.
- er V. A nemzetgazdaság viszonya a klasszikai ókor-
 z. Ford. M. G. (438) 10 kr.
- seau J. G. A társadalmi szerződés. Francz. fordította
 nig F. (641—643) 30 kr.
- as E. A mongolok betörése Magyarországra 1241—42.
 rditotta Takáts István. (73) 10 kr.
- er. Mózes küldetése. Ford. Jurany G. (161) 10 kr.
- y László. Mirabeau. (293—295) 30 kr.
- yi S. Történeti rajzok. (236—240) 50 kr.
- heimer Ede. Az 1811/12-iki magyar országgyűlés
 (26—29) 40 kr.

A Franklin-Társulat által kiadott Olasz Könyvtár	
megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:	
Bodenstedt Frigyes. Shakespeare élete és művei. Ford. Weninger L. (182—183)	20
Carlyle. Burns. Életkép. Ford. Lévay József. (833—834)	20
— Scott Walter. Angolból ford. Baráth Ferencz. (942—943)	1
Chateaubriand. A vértanúk. Fordította dr. Rada István. (591—598)	80
Csengery Antal. Jellemrajzok (1033—35)	35
Dugonics András följegyzései. (401—402)	20
Erdélyi J. Aesthetikai előtanulmányok. (615—616)	20
Fenini Caesar. Az olasz irodalom rövid története. A 4. kiadásból ford. Zigány Árpád (865—868)	40
B. Feuchtersleben E. Adalék a lélek életrendjéhez. Ford. dr. Klekner Alajos. (354—356)	30
Flegler S. Kölcey Ferencz. Fordította ifj. Szinyei Pál. (106)	10
Greguss Ágost. A balladáról. Harmadik kiadás. (534—535)	30
Gyulai Pál. Báró Eötvös József. Emlékbeszéd. (259)	10
— Emlékbeszéd Arany János felett. (725)	10
— Gróf Széchényi István mint író. (857—858)	20
D'Haussonville. Sand Gy. Francziából. (195—196)	20
Heine emlékiratai. Valóság és költészet. Ford. Zollner J. (907—909)	30
Imre Sándor. A középkori magyar irodalom stílusa. (719—720)	20
Kazinczy Gábor. Emlékbeszéd Szemere Gál felett. (489)	10
Kemény Zsigmond. Élet és irodalom. (393—394)	20
Kölcey Ferencz. Szónoki művei. (37—40)	40

aklin-Társulat által kiadott Olcsó Könyvtárban
gjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

- Andor. Arany László. Emlékbeszéd.** (1116) 10 kr.
Allo de Tormes élete. Spanyolból fordította Gombocz
 in (1055—1056) 20 kr.
g G. E. Laokoon, vagy a festészet és költészet
rairól. Ford. Bánfi Zsigm. (83—86) 40 kr.
Pál. Molière. Ford. Bánfi Zsigm. (172—173) 20 kr.
i Onorato. A latin irodalom története. Olaszból ford.
 Kiss Ernő. (1082—89) 80 kr.
l gondolatai. Ford. Béri Gyula (714—716) 30 kr.
ie Gusztáv. Művészek csarnoka. (Ráfáel, Michel Angelo,
 onardo da Vinci.) Ford. Szász K. (537—538) 20 kr.
3. A műbirálatról. Ford. Lukács Móricz. (45) 10 kr.
i Rezső. Aesthetikai törekvések Magyarországon.
 '2—1817. (644—646) 30 kr.
Frigyes. A magyar irodalom főirányai. (994—996)
 30 kr.
er. Kisebb prózai irataiból. Aesthetikai értekezések.
 rd. Zollner Béla. (555) 10 kr.
K. Schiller. Élet- és jellemrajz. (545—546) 20 kr.
ratius. Írói élet- és jellemrajz. (736—737) 20 kr.
dár-Távlatból. (1030) 10 kr.
H. Az eszmény a művészetben. Ford. Harrach József.
 2—164) 30 kr.
olasz művészet bölcselete. Ford. Kádár B. (514) 10 kr.
örög művészet bölcselete. Francziából ford. dr. Ferenczi
 ltán. (617—618) 20 kr.
németalföldi művészet bölcselete. Francziából ford.
 Szántó Kálmán. (619—620) 20 kr.
as. Descartes emlékezete. Ford. Rácz Lajos. (992—993)
 30 kr.
nd. Abderiták. Fordította Farkas Albert. (455—460)
 20 kr.

Az Olcsó Könyvtár kötve

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent **Olcsó Könyvtár**-nak következő füzetei csinos vörösbőrben kötésben kaphatók:

- Alarcon Péter**, *A háromszögű kalap és más beszédek*. Spanyol eredetiből fordította Haraszti Gyula.
- Andersen**, *Regék és mesék*. — Képes könyv kép. nélkül.
- Balzac Honoré**, *Grandet Eugénia*. Ford. Toldy László.
- Berzsenyi Dániel versei**.
- Csiky Gergely**, *Árnyképek. Elbeszélések*.
- Czuczor költeményei**. I. Lyrai költemények. II. Népi költeményei. III. Hőskölteményei és meséi.
- Eliot György**, *A vízi malom*. Regény. Angolból fordította Váczy János. Két kötet. 1 frt
- Fenini Cæsar**, *Az olasz irodalom rövid története*. Olaszból fordította Zsigány Árpád.
- Kerényi Frigyes**, *Összes költeményei*. 1840—1851.
- Kisfaludy Károly versei**.
- Kisfaludy Károly vig beszédei**.
- Kisfaludy Sándor összes regéi**. Két kötet. 1 frt
- Kölcsey Ferencz versei**.
- Macaulay T. B.**, *Tanulmányai*, I. Byron. II. Johnson. III. Samuel. IV. Micton. V. Machiavelli. VI. Lord Bacon. VII. A pápaság. VIII. Barére Bertrand. VIII. Nagy Frigyes. 1 frt
- Milton János**, *Az elveszett paradicsom*. Angolból fordította Jánosi Gusztáv.
- Pálffy Albert**, *A báróné levelei*. Beszély.
- Petrarca összes szerelmi sonettjei**. Olaszból fordította Radó Antal.
- Sand György Gudána**. Francziából. Récsi Emil.
- Taine H.**, *Művészet-bölcséleti előadásai*. I. Az eszmény a művészetben. II. A görög művészet bölcsellete. III. Az olasz művészet bölcsellete. IV. A németalföldi művészet bölcsellete. 1 frt
- Tennyson Alfred**, *Költői beszédek*. I. Arden Enoch. II. Király-idyllek.
- Turgenye Sz. Iván**, *Egy vadász iratai*. Oroszból fordította Csopey László.
- Vadnai Károly**, *A kis tündér*. Regény.
- Zrinyi Miklós gróf**, *Szigeti veszedelem*. Az első 1651-ki kiadás után.

• www.libtool.com.cn

A Franklin-Társulat kiadásában megjelenik:

OLCSÓ KÖNYVTÁR

SZERKESZTI

GYULAI PÁL.

Évenként mintegy 200 ívre terjedő 50 szám.

Könnyű szerivel becses könyvtár beszerzésére módot nyújtani, ez az célja az *Olcsó Könyvtárnak*. Leginkább a kisebb regények és eposzok, *beszélyek és költői elbeszélések, költemények és színművek* tára, de nincsenek kizárva belőle az irodalom más ágai sem, kivált oly *történelmi, széptani és irodalomtörténeti* kisebb munkák, melyek tartalmuknál fogva és formaszépségre nézve kitűnők.

Az „*Olcsó könyvtár*“ nem bizonyos osztályt vagy kort tart szembe előtt, hanem az egész művelt közönséget, s nem annyira kétes becsű újdonságokkal kíván kedveskedni, mint inkább elismert értékű művekkel. hazai és külföldi remekírókból a legkitűnőbb műveket közöljük s föllelevenítjük egy-szersmind némely jeles írók oly műveit és fordítmányait, a melyek még nem voltak összegyűjtve, vagy önálló kiadásban nem jelentek meg s így a közönségre nézve mintegy elveszetteknek tekinthetők. De adunk néha új műveket is s a szakértő szerkesztőség a megválogatásban a jó ízlés mellett kiváló figyelemmel lesz a magyar közönség szükségére is, hogy könyvtárunk ne csak olcsóságánál, hanem tartalmánál fogva is *magyar családi könyvtárrá* emelkedhessen.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn